

॥ हरिःॐ ॥

हरिःॐ आश्रम, नडियाद प्रकाशित

हरिःॐ गुंजन

HARI:OM GUNJAN (Gujarati Bi-Monthly)

Vol. 1 • Issue : 4 • 5th January, 2019 • Price : Rs. 10

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA

भारत के समाचारपत्रों के पंजीयक का कार्यालय
OFFICE OF THE REGISTRAR OF NEWSPAPERS FOR INDIA
पंजीयन प्रमाण पत्र
CERTIFICATE OF REGISTRATION

प्रमाणित किया जाता है कि प्रेस और प्रकाशक पंजीकरण अधिनियम, 1867 के अन्तर्गत इस समाचारपत्र को पंजीकृत कर दिया है।
This is to certify that this newspaper has been registered under the Press and Registration of Books Act, 1867.

1. समाचार पत्र का नाम
Title of the Newspaper

2. पंजीयन नंबर
Registration Number of the Newspaper

3. भाषा/भाषाएँ, जिस/जिसके द्वारा समाचारपत्र प्रकाशित किया जाता है
Language/Languages in which it is published

4. इसके प्रकाशन का निकालना क्या दिन दिन दिनों में हो रहा है
Periodicity of its publication (the day/s) on which it is published

5. समाचारपत्र की मुद्रण शक्ति
Printed selling price of the newspaper

6. प्रकाशक का नाम
Name of the Proprietor
राष्ट्रियता
Nationality
पता
Address

7. मुद्रक का नाम
Name of the Printer
राष्ट्रियता
Nationality
पता
Address

8. समाचारपत्र का नाम
Name of the Editor
राष्ट्रियता
Nationality
पता
Address

9. प्रिंटिंग प्रेस का नाम
Name of the Press
पता
Address

10. प्रकाशन का स्थान
Place of publication

हरि ओं गुंजन HARI O'M GUJAN
GUJGUJ/2018/76364

मुद्रक/री GURMUKH

द्वि-मासिक BI-MONTHLY

RS.10/-

राजेश चन्द्रभाई राजेंद्र बाचुभाई रावल
INDIAN
89, PAVAL PARK, NEAR STAR BAZAR, SATELLITE, AHMEDABAD-380015 (GUJARAT)

राजेश चन्द्रभाई राजेंद्र बाचुभाई रावल
INDIAN
89, PAVAL PARK, NEAR STAR BAZAR, SATELLITE, AHMEDABAD-380015 (GUJARAT)

राजेश चन्द्रभाई राजेंद्र बाचुभाई रावल
INDIAN
89, PAVAL PARK, NEAR STAR BAZAR, SATELLITE, AHMEDABAD-380015 (GUJARAT)

श्री अशोक मधिराज पत्रिका प्रा. लि.
SHRI ASHOK MADHIRAJ PAPER PVT. LTD.
5421 1750 PILLI COMPOUND & 5421 1751 PILLI, AHMEDABAD-380022 (GUJARAT)

89, PAVAL PARK, NEAR STAR BAZAR, SATELLITE, AHMEDABAD-380015 (GUJARAT)

दिनांक (Date) 14. 11. 2018

(के. सतिश नम्बुद्रीपद / K. Satish Nambudripad)
अतिरिक्त प्रेस पंजीयक / Additional Press Registrar
भारत के समाचारपत्रों के पंजीयक
FOR REGISTRAR OF NEWSPAPERS FOR INDIA

संस्कृत भारत

एक कदम स्वच्छता की ओर

વિજ્ઞાપિત

અમોને જણાવતાં આનંદની લહેર ઉદ્ભવે છે કે હરિ:ઠું આશ્રમ, નડિયાદ દ્વારા પ્રકાશિત 'હરિ:ઠું ગુંજન' દ્વિમાસિક મેગેઝિનને અત્યાર સુધી ભારત સરકારના રજિસ્ટ્રાર ઓફ ન્યૂઝ પેપર ડિપાર્ટમેન્ટની જરૂરી મંજૂરી મળેલ ના હોવાથી પોસ્ટ વિભાગ દ્વારા પોસ્ટિંગ કરવામાં મુશ્કેલી પડતી હતી તેમજ પોસ્ટલ ટિકિટમાં રાહત મળતી ન હતી. જે હવે પ્રેસ અને પુસ્તિકા અધિનિયમ-૧૯૬૭ અન્વયે ભારત સરકારના રજિસ્ટ્રાર ઓફ ન્યૂઝ પેપર ડિપાર્ટમેન્ટના રજિ. નં. RNI/GUJGUJ/2018/76364/dt. 14-11-2018 ના રોજથી 'હરિ:ઠું ગુંજન'ના નવા નામાભિધાનથી અધિકૃતતા આપવામાં આવેલ છે. જેથી પોસ્ટેજ સંબંધિત બાબતે સરળતા રહેશે. જે બદલ RNI નંબર મેળવવા માટે જેઓએ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ મદદ કરી છે તે સર્વેનો હરિ:ઠું આશ્રમ, નડિયાદ હાર્દિક આભાર માને છે.

સર્વે સ્વજનોને આગ્રહભરી વિનંતી છે કે જે સ્વજનોએ ઉપરોક્ત મેગેઝિનનું લવાજમ ભરેલ નથી તેઓને લવાજમ ત્વરીત ભરી દેવા ફરીથી હાર્દિક અપીલ કરવામાં આવે છે અને આશ્રમના મેગેઝિનને સફળતા અપાવવામાં સહભાગી બની શકાય તેમજ પૂજ્ય શ્રીમોટાના જીવન વિષયક અને જીવન વિકાસના અર્થસભર લેખોમાંથી પોતાનું જીવન ઉર્ધ્વગતિ તરફ લઈ જવા માટે સહાયરૂપ નીવડી શકે તેવી અભ્યર્થના.

હરિ:ઠું
ડૉ. ચંપકભાઈ મોદી
સંપાદક, હરિ:ઠું ગુંજન

રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ
માનદ્તંત્રીશ્રી, હરિ:ઠું ગુંજન

● વેબસાઇટ-ઈ-મેઇલ ●

www.hariomashram.org
hariommota10@gmail.com

ટ્રસ્ટીમંડળ

શ્રી ગૌતમભાઈ વાડીભાઈ પટેલ
શ્રી જિતેન્દ્રકુમાર જી. અમીન
શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ બી. રાવલ
શ્રી જોગેશભાઈ ડી. પટેલ
શ્રી પ્રણવભાઈ એસ. પટેલ

લવાજમ દર

છૂટક નકલ : રૂ. ૧૦/-
વાર્ષિક : રૂ. ૬૦/-
પાંચ વર્ષ માટે : રૂ. ૨૫૦/-
દસ વર્ષ માટે : રૂ. ૪૦૦/-

હરિ:ૐ ગુંજન અંગે

૧. ભેટની રકમ હરિ:ૐ આશ્રમના નામે મનીઓર્ડરથી કે ચેક/ડી.ડી./ઈ-બેંકિંગ મારફતે આશ્રમના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

(ઈન્કમેટેક્સ એક્ટની કલમ-૮૦-જી-(પ)ની નીચે ભેટની રકમ કરમુક્તિ પાત્ર છે.

૨. હરિ:ૐ આશ્રમ,
પો.બો.નં. ૭૪, નડિયાદ,
પીન કોડ : ૩૮૭૦૦૧.
મો. ૭૮૭૮૦૪૬૨૮૮

● પ્રકાશન સ્થળ ●

૮૮, પાયલ પાર્ક, સેટેલાઈટ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ પ્રકાશિત

હરિ:ૐ ગુંજન

'HARI:OM GUNJAN' (Gujarati Bi-monthly)

વર્ષ-૧, અંક-૪

જાન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૯

સદ્ગુણ જ જુઓ

જગત ને સંસારની નજરે જે તે બધું જોવાનું, સમજવાનું, અનુભવવાનું ને મૂલ્યાંકન કરવાનું આપણે મૂકી જ દેવું પડશે. દરેક જીવની નોખી નોખી પ્રકૃતિ છે. તે તે જીવ પોતપોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્ત્યો જવાનો છે. આપણે પણ પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્ત્યા કરવાના છીએ. ગાંડો માણસ જો ગમે તેમ બકે તો તેનો કોઈ જ દોષ કાઢતું નથી. દારૂ પીધેલ માણસ છાકટો થઈને ગમે તેમ વર્તન કરે, તો તેના તરફ ઝાઝું કોઈ લક્ષ આપતું નથી. તે ગાળો ભાંડે કે ધૂળકાદવ નાંખે, તોપણ માહું લગાડતાં નથી, તેવી રીતે સંસારમાં ભાતભાતની પ્રકૃતિ છે, એટલે તે તે પ્રમાણે તે બધાં વર્ત્યા જવાનાં, ને આપણે પણ હજી ક્યાં પ્રકૃતિથી પર છીએ? આપણું વર્તન સર્વાંગ, સંપૂર્ણ તો બની શકેલું ક્યાંથી હોય? આપણી પ્રકૃતિનું વર્તન બીજાં બધાંને પૂરું યોગ્ય લાગતું જ હશે એમ કેમ કરીને કહેવાય? તેથી સંસાર વહેવારમાં મળેલા જીવોનું ગુણગ્રાહકપણું હૃદયમાં પૂરું પ્રકટે, તો જ મનમાં શાંતિ રહી શકે. સાધક જીવને તો સદ્ગુણના ભક્ત થવું, ગુણની કદર-ભક્તિ પ્રગટવી એ તેના જીવનનું બિરદ હોય. ભક્તનું બિરદ તો ભક્તિ. સાધકનું બિરદ તો સાધનાના પ્રકારની હૃદયમાં પ્રગટેલી રહેતી તેવા પ્રકારની ભાવના. એટલે જે જે જીવોની સાથે હળીએ, મળીએ, રહીએ, જીવીએ, તેમના તેમનામાં જે જે ઉત્તમ હોય, તેનું તેનું આપણને સહજમેળે હૃદયમાં દર્શન થયાં કરે, દર્શન થયાં કરી એની ભક્તિ હૃદયમાં જીવતી રહ્યાં કરે, તો તો આઠે કોઠે બસ આનંદ આનંદ પ્રગટયાં કરે. જ્યાં જ્યાં જે જે ઉત્તમ, ત્યાં ત્યાં સાધકનું આકર્ષણ થયાં જ કરવાનું. તેમ થાય તે જ ઈષ્ટ છે. તો જ તેનું જીવન ઉત્તમ ગતિનું રહી શકે. એનાં દષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ તો ઉત્તમને જ અનુભવવાને તલસી રહેલાં હોવાં ઘટે. પહેલાં સાધકે પોતે પોતાની પ્રકૃતિને પૂરેપૂરી યોગ્ય રીતે સાત્ત્વિક બનાવવાની છે. પ્રકૃતિમાં શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા, ધીરજ, સહિષ્ણુતા, સહનશીલતા, દયા, ક્ષમા, કારુણ્ય, વિચાર, વિનય, વિવેક આદિ દૈવી પ્રકૃતિના ગુણો પ્રકટે તે કાજે તેણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક હૃદયમાં પ્રભુની પ્રાર્થના કરવાની રહે છે.

જીવનપ્રવેશ, આ-૩, પૃ. ૨૦

- શ્રીમોટા

સંકલન :

ડૉ. ચંપકભાઈ ર. મોદી, નડિયાદ

શ્રી રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

માનદૂતંત્રી, હરિ:ૐ ગુંજન, નડિયાદ

હરિ:ૐ ગુંજન

જાન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૯

અનુક્રમણિકા

માનદંત્રીશ્રી : રાજેન્દ્રભાઈ રાવલ

સંકલન : ડૉ. ચંપકભાઈ ર. મોદી
નડિયાદ.

- પમી તારીખે દ્વિમાસિક અંક પ્રગટ થાય છે.
- સરનામું બદલાયું હોય તો ગ્રાહક નંબર સાથે તાત્કાલિક હરિ:ૐ આશ્રમ, પો.બો. નં. ૭૪, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ને લેખિત જાણ કરશો.

સાધક-લેખકોને નિમંત્રણ

પૂ. શ્રીમોટાના સાધકો-ભાવકોને તથા અન્ય લેખકો-કવિઓએ 'હરિ:ૐ ગુંજન' દ્વિમાસિક સામયિક માટે તેમનું સાહિત્ય કાગળની એક બાજુ સુવાચ્ય હસ્તાક્ષરે હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદને મોકલી આપવો.

❀ લખાણ અંગે ❀

- શ્રીમોટાનાં સાહિત્ય વિષયક
- શ્રીમોટાનાં જીવન વિષયક
- પોતાના મૌન-સાધનાના અનુભવો
- કાવ્ય, નિબંધ, વાર્તા કે સંવાદ સ્વરૂપે સ્વચ્છ અને સુવાચ્ય સાહિત્ય મોકલવું.
- નડિયાદ આશ્રમની પ્રવૃત્તિવિષયક માહિતી યોગ્ય સમયે સામયિકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે.
- દ્વિમાસિક સામયિકમાં પ્રસિદ્ધ થતાં લેખ લેખકના પોતાના અંગત વિચારો છે.

મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા.લિ.
સિટી મિલ કમ્પાઉન્ડ, કાંકરિયા રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨

ક્રમ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧.	સંસાર	શ્રીમોટા ૫
૨.	શ્રદ્ધા	શ્રીમોટા ૧૦
૩.	ભાવ	શ્રીમોટા ૧૧
૪.	ગુણ	શ્રીમોટા ૧૩
	અ. ખંત	૧૩
	બ. સહિષ્ણુતા	૧૩
	ક. ઉદારતા	૧૪
	ડ. નમ્રતા	૧૬
	ઈ. તમસ - રજસ - સત્વ	૧૬
૫.	અનુભવ	શ્રીમોટા ૧૯
૬.	આત્મનિવેદન	શ્રીમોટા ૨૦
૭.	પિયરનાં લાડ (ગઝલ)	શ્રીમોટા ૨૦
૮.	ચમત્કાર	શ્રીમોટા ૨૧
૯.	સાધકની કર્મની રીત	શ્રીમોટા ૨૨
૧૦.	કલ્યાણનો માર્ગ	શ્રીમોટા ૨૨
૧૧.	મોટાચરણે : આંતરપ્રવેશ	કાર્તિકેય અ. ભટ્ટ ૨૩

હરિ:ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

વસંતપંચમી પૂ. શ્રીમોટા જ્ઞાનદિન ઉત્સવની ઉજવણી

હરિ:ૐ સત્સંગ મંડળ અમદાવાદ-નરોડા

(હરિ:ૐ નામસ્મરણ મંગળવાર ગૃપ)ના

યજમાનપદે

વસંતપંચમી પૂ. શ્રીમોટા જ્ઞાનદિન ઉત્સવ

ઉજવવાનું આયોજન કરવામાં આવેલ છે.

જેમાં સર્વે સ્વજનોને અચૂક પધારવા ભાવભર્યું આમંત્રણ છે.

તારીખ : ૧૦-૦૨-૨૦૧૯ ને રવિવાર

❖ સ્થળ ❖

હરિ:ૐ આશ્રમ

દખ્ખણીયો ઓવારો, શેઠી નદીના કાંઠે, જૂના બિલોદરા,

નડિયાદ-કપડવંજ રોડ, નડિયાદ-૩૮૭૦૦૧ ● મો. ૭૮૭૮૦ ૪૬૨૮૮

કાર્યક્રમની વિગત ટાઈટલ નં. ૩ ઉપર છે.

જગત માત્ર એકત્વની સાંકળથી સંકળાયેલું છે, પરંતુ જીવ સ્વભાવે કરીને તેમાં ભિન્નત્વ મનાતું જતું હોવાથી જગત વધારે ને વધારે રાગદ્વેષમાં સપડાતું જાય છે. તે આપણે તેમાંથી જેટલાં પ્રેમભક્તિભાવથી ને વિવેકબુદ્ધિની સમજણથી મોકળા બની શકીએ તેટલી એની ઝાળ આપણને ઓછી લાગશે. બળતું બળતું લાગવાનું તો બધાંને ને આપણને પણ લાગે, તેમ છતાં જો ઉપર પ્રમાણેનો જીવતો અભ્યાસ કેળવાતો જતો હોય તો તે લાગવાનું નહિ.

એવી રીતે છોકરાં-છૈયાં પણ જો બુદ્ધિથી વિચારીએ તો કંઈ જુદા નથી. આપણાથી અને આપણામાંથી જ તે પેદા થયેલાં છે, અને તેમનામાં જે કંઈ સારું કે નરસું રહેલું છે તે તેમનું નથી - પણ તે બધું આપણામાંનું છે તે નક્કી સમજજો. જો કે તેવી તેવી તે જીવની પ્રારબ્ધ સંસ્કારની ભૂમિકા તેવી તેવી હોય; પણ તે તો એક જુદી હકીકતની વાત છે. તેથી કરીને આપણાં છોકરાં ને આપણો સંસાર એ આપણે પોતે જ છીએ, ત્યાં એવી અભેદતા કેળવતા રહીએ તે સાથે તટસ્થતા, સમતા, ધીરજ, સહનશીલતા, શાંતિ, અપાર પ્રેમભાવ આપણે કેળવતાં રહેવાનું છે. જગતમાં સમજીને જ વધારે સહેવાનું આવે છે ને વધારે પડતું સહેવું પડતું હોય છે. એ જ મારે મન તો તપશ્ચર્યા છે. સંસારમાં જે સહેવાનું આવે છે, તે જીવનની કેળવણી કાજે છે. જો આપણે તેવું તેવું સહેવાનું આવે ત્યારે તેમાં જો તટસ્થતા, સમતા, ધીરજ, સહનશીલતા, હૃદયની ઉદારતાનું દ્રષ્ટિબિન્દુ ને તેવું લક્ષ, શાંતિ અને અપાર પ્રેમભાવના આદિ દેવી સંપત્તિના ગુણો તે તે વેળા ભળી શક્યા તો જીવનમાં એના જેવી બીજી પ્રખર સાધના કે તપશ્ચર્યા નથી. તેવું જીવન તે તો એક ઉત્તમમાં ઉત્તમ યજ્ઞ છે. આપણે એ જ યજ્ઞમાં હોમાયે જવાનું છે; ને એમાં એક પછી એક આહુતિ (એટલે કે આપણાથી થતાં સકળ

કર્મો, વિચારો, વૃત્તિઓ લાગણીઓ, ભાવના, ભાવ, સંસાર ને સંસારનો સંબંધ, તેની સાથેના વર્તાવ આદિ પ્રત્યેક સ્થૂળ-સૂક્ષ્મ) પ્રેમ ભક્તિભાવે હૃદયના ઉમળકાથી હોમ્યે જવાનાં છે, એવી આહુતિ અપાયે જતાં જેમ યજ્ઞની વેદિમાંથી અગ્નિજવાળાઓ પ્રગટે છે, તેવું જો સંસારયજ્ઞની વેદિમાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકના આપણા તેવા હોમાવાપણામાંથી આપણા જીવનનું ઊર્ધ્વગામી ઉડ્ડયન થતું આપણે અનુભવી શકીએ તો નક્કી જાણવું આપણે આપેલી આહુતિઓ યથાર્થપણે હતી ને છે.

પ્રત્યેક માનવી, તે ઈચ્છે કે ના ઈચ્છે તો પણ હોમાવું તો પડે જ. તેથી જ આ સકળ વિશ્વ એ તો એવા યજ્ઞની અખંડ તૈલધારાવત ચાલતી આવતી એક વિધિ સમાન જ છે, તેવી રીતે પ્રત્યેકનું જીવન પણ યજ્ઞરૂપે જ ચાલી રહેલું છે. માત્ર તે તે જીવને તેનું જીવતું-જાગતું જ્ઞાનભાન પોતાને હોતું નથી. પ્રત્યેકને એકબીજા કાજે સહેવું જ પડે છે. પ્રત્યેકને પરસ્પર નભાવવાં જ પડે છે; એમ આ જગતમાં પ્રત્યેક પરસ્પરથી જકડાએલાં, સંકળાયેલાં હોવાથી કોઈ પણ કોઈનાથી ભિન્ન નથી. તે કારણે એકેએક જીવ પોતાના કાજે ભલેને સ્વાર્થી હોય તેમ છતાં બીજા કાજે પણ જીવતો જ હોય છે; પરંતુ માત્ર તે અજ્ઞાન, અંધકાર દશામાં તેમ કરતો હોય છે. તેમ કર્યા વિના કોઈને ચાલતું નથી, એવું આ વિશ્વનું સનાતન વિધાન છે. એમાં સર્વ કોઈને જોડાવું જ પડે છે. એવો આ બ્રહ્માંડનો આદિ-અનાદિ યજ્ઞ ચાલી રહેલો છે. સર્વ કોઈ એમાં હોમાયે જ જાય છે અને એમાં આપણે પળે પળે હોમાયે જ જઈએ છીએ. તે જો વાસ્તવિકપણે તેવું છે ને જો તેવું આપણી બુદ્ધિ સ્વીકારી શકતી હોય તો પછી ધાંચીના બળદિયાની જેમ આંખે ડાબલા ધાલીને શા માટે હોમાવું? હોમાવું તો પડવાનું જ છે તેમાં સંશય નથી; એમાં ઈચ્છાનો પણ પ્રશ્ન નથી રહેતો.

માનવી મૂર્ખપણે ‘પોતે સ્વતંત્ર છે, સ્વતંત્ર છે’ એમ બૂમો પાડ્યા કરે છે. એ તો વિશ્વનો સહજ અને અબાધિત એવો સ્વાભાવિક ક્રમ છે. તેવો (સમર્પણ થયા જવાનો) એનો સ્વભાવ છે, વિશ્વયજ્ઞજીવનનું તે એક અંગ છે, એટલે તો પછી આપણે આપણા સંસારચક્રમાં જે હોમવાનું આવે તેમાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકથી જો તટસ્થતા, ધીરજ, શાંતિ, સહનશીલતા, હૃદયની ઉદારતા, અપાર પ્રેમભાવે ત્યાગ-સમર્પણની ભાવના જો કેળવ્યાં કરીશું તો તેવી રીતે તપશ્ચર્યાના ભાવે જ્ઞાનપૂર્વકનું જે આપણું હોમાવાનું બનશે, એનાથી કરી જીવન ઉન્નત થયે જવાનું છે. એવી રીતે એવા પ્રત્યેક ઉન્નત થતા જતા જીવનનો સ્પર્શ બીજાને પણ લાગતો જ હોય છે એવું જીવન થવાની ભાવના આપણા હૃદયમાં જીવતી બનતાં દૈવી સંપત્તિના ગુણો પ્રકટતા જતા આપણે અનુભવી શકવાના છીએ. પ્રભુમય જીવન એટલે પહેલાં તો સાત્ત્વિક જીવનનો વિકાસ, અને એવા ગુણોની શક્તિ વડે કરીને મળેલાં સંસારચક્રની વેદીમાં પળેપળ આપણું જે હોવાપણું બન્યું જતું હોય છે. તેમાં આપણે તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનું ઉપર મુજબની ભાવના પ્રમાણે જ જીવવું અને એવી રીતે જીવવામાં જ્યારે જ્યારે અપાર આનંદ, રસ, પ્રેમભાવ લાગે ત્યારે જાણવું કે જીવનમાં હવે રસ જામવા લાગે છે ખરો !

સંસાર એ બીજું કશું નથી પણ વૃત્તિ કે ભાવનાનો વિસ્તાર છે. ઉપાધી તો મનને લીધે છે. સૌ કોઈનું યોગ્ય થયે જશે એવો વિશ્વાસ હૃદયથી રાખવો.

ઘરના વ્યવહારમાં વીંછીનાં ડંખ જેવી વેદના જેને થતી હોય તે કોઈની સલાહ લેવા થોભતો નથી; તે તો તરત નિવૃત્તિ લે છે. બાકી મારા તત્ત્વજ્ઞાનમાં તો એમ છે કે જે જે પરિસ્થિતિ મળતી રહે છે, તે તે માનવીના અભ્યુદય કાજે પૂરેપૂરી શક્યતાથી ભરપૂર હોય છે. કશાથી ભાગી છૂટવાની જરૂર નથી. પરિસ્થિતિને પ્રસંગો તો અનેક પ્રકારના આવશે ને

જશે, પરંતુ એમાં આપણે કેમ રહીએ છીએ ને કેવી રીતે જીવીએ છીએ એના પર આપણા જીવનવિકાસનો આધાર છે.

આપણા પરિવારનો મન, વચન અને હૃદયનો પ્રેમભાવ અને સંસ્કાર મેળવ્યા વિના જે તે કામ યોગ્યપણે ટકી શકવાનું નથી એની તો ખાતરી છે.

જે મોટું છે એને વધારે સહેવાનું આવવાનું છે. એવું સહેવું દિલના પ્રેમભાવથી જે જીવ સ્વીકારી લે છે અને તેમાંથી જે જીવ આનંદને અહેલાવે છે એવા જીવને સકળ પ્રકારના સંતાપ ટળી જાય છે.

સંસાર એ જીવનનો પ્રત્યેક બોધપાઠ શીખવાની પાઠશાળા છે અને જીવનવિકાસ કાજેની પ્રયોગશાળા છે, એના જેવો બીજો કોઈ જીવતો ગુરુ નથી.

મારા તત્ત્વજ્ઞાનમાં તો કશાથી ક્યાંયે પણ ભાગી છૂટાય નહીં. એ તો નરી કાયરતા છે.

સંસાર મળેલો છે તે શક્તિનો વિકાસ કરવાને શક્તિના જ્ઞાનના અનુભવ કાજે. જીવનમાં સંગ્રામ ક્યાં નથી ? સંગ્રામ ન હોય તો કશા કંઈનો વિકાસ શક્ય નથી. સંગ્રામ માનવ ઈચ્છે કે ન ઈચ્છે તો પણ પળે પળે યુદ્ધ તો આપવું જ પડે છે; બલ્કે માનવીને બેળે બેળે એમાં પણ પડવું જ પડે છે. જે એવા સંગ્રામથી કંટાળે છે, ત્રાસે છે ને એવા યુદ્ધની જે અવગણના કરે છે, એને ઉવેખે છે, એવા જીવના ત્રાસનો તો પાર રહેતો હોતો નથી. સંગ્રામનો હેતુ જીવને શક્તિની પિછાણ થવાનો તથા તેથી કરીને શક્તિનો ઉદ્દગમ થવાનો ને જ્ઞાનનો અનુભવ થવા કાજેનો છે. સંગ્રામ એ તો પ્રકૃતિના સ્વભાવનું એક સહજ લક્ષણ છે.

સંસારમાં જે જે કંઈ બને છે તેની ભૂમિકા તો આપણામાં જ રહેલી છે. બીજાનામાંની તે નથી; બીજા તો માત્ર ખાલી નિમિત્તરૂપે છે; તેથી બીજાથી એવું કંઈ થતાં મનને કલેશ, સંતાપ કે દુઃખ થવા ન દેતાં એના નિમિત્ત કારણને સમજીને તેમાં મનને કદી પણ ડહોળાવા ન દેવું. તો જ તટસ્થતા

તે જ વસ્તુસ્થિતિથી અલગ થઈ શકવાની કળા આપણને પ્રાપ્ત થતી હોય છે. સંગ્રામના પ્રસંગો ઊપજ્યા વિના માનવીનું મન તેમાં કેવું રહે છે તે બધું કઈ રીતે માનવી જાણી શકવાનો હતો ? માનવીએ પોતાના મનને, પોતાની પ્રકૃતિને પહેલાં તો સમજી લેવી પડશે.

સંસારના આપમેળે મળી રહેતા સકળ કર્મમાં માનવીએ પોતાના મનને રાગાદિથી વિમુક્ત કરવાનું શીખવું જોઈશે. તેવું થયા વિના તે મન એની મેળે કશાથી અલગ થવાનું શીખવું હોતું નથી. સંસારમાં જે જે કંઈ એવી ઉપાધિરૂપ આવે છે, તે દેખીતી રીતે ઉપાધિ લાગે છે, પરંતુ એવી ઉપાધિ તો માનવીના મનને નવું કંઈક શીખવવા બોધ દેવા, અનુભવ કરાવવા મળેલી હોય છે. તેથી જીવનમાં મળતી એવી ઉપાધિને જે જીવ પોતાના ગુરુરૂપે સમજે છે તેવા જીવો જ એવી ઉપાધિના હેતુને કળી જઈને તેમાંથી ચેતના-પ્રાણ-શક્તિ મેળવવા ભાગ્યશાળી થઈ શકે છે.

જ્યાં સુધી જીવન છે ત્યાં સુધી જીવનમાં અનેક પ્રકારની ગડમથલો, મંથનો, મથામણો, વીટંબણાઓ અને યુદ્ધો આવ્યાં જ કરે છે. એની ભૂમિકા આપણા પોતાનામાં જ રહેતી હોવાથી તે તે બધું આપણને તે તે રૂપે સ્પર્શતું હોય છે. એટલે આપણે કાળજીપૂર્વક બને તેટલી તટસ્થતા કે સહાનુભૂતિ રાખીને પ્રત્યેક ગૂંચનો, ભાવનાના વિકાસની દ્રષ્ટિએ યોગ્ય ઉકેલ કાર્ય કરવાનો રહે છે. એટલે આમ નિશ્ચિતતા ને નિરાંતની ભૂમિકા જીવતી રહી શકે તેવી રીતે જે જીવ મળતા પ્રસંગોમાં હૃદયથી સાવધ બનીને કર્મ-કુશળતા દાખવે છે, ને તે પળે પળે શ્રીભગવાનની ધારણા જો હૃદયથી સેવતો રહે છે, તો જીવનના તેવા તેવા વર્તનમાંથી સર્વકોઈનું શ્રેય જ નીપજી શકે છે. તેને સંબંધીઓ, માતા-પિતા, પુત્ર, પરિવાર આદિ મળેલાં છે, તેને આપણાં પોતાનાં જ કર્મ-પરિચયને પરિણામે મળેલાં છે.

જે જે સંબંધ સંસાર-વ્યવહારમાં પ્રત્યેક જીવને જે જે રીતનો મળેલો હોય ત્યાં તે તે રીતે જ તેને રહેવાનું હોય છે. અને તે રીતે જ રહેવું, વર્તવું, ભોગવવું યોગ્ય છે. તેનાથી અતિરિક્તપણે બીજા કોઈ જીવમાં બીજા કોઈ પ્રકારની વૃત્તિ જાગે તો તે પૂર્વજન્મના પેલા બીજા કોઈ જીવ સાથેના આપણા તેવા કોઈ કર્મના પરિણામનો ઉદય છે; એમ સમજવું ને ધારવું પણ ત્યાં જો પ્રત્યેક જીવ જીવભાવે વર્તે તો પેલા બીજા જીવ સાથે વધારે નવાં બંધનમાં જકડાતો જાય. એટલે સંસાર-વ્યવહારમાં જે રીતના મળેલા સંબંધો છે, એટલા જ ક્ષેત્રની મર્યાદામાં પ્રત્યેક જીવે તે તે રીતે જ વર્તવાનું હોય છે. એટલે તે કારણથી જે જે સંસાર-વ્યવહારમાં જેવી જાતનો સંબંધ મળેલો છે, ત્યાં ત્યાં માત્ર તે સાંસારિક કે વ્યવહારિક વૃત્તિથી ત્યાં વર્તવાનું થતાં તે તે જીવ સાથેનો આપણો સંબંધ વધારે અજ્ઞાનમાં આપણને ઘસડતો જવાનો છે અને જીવનના ભાવનાના વિકાસના આદર્શથી આ જીવ એટલા પ્રમાણમાં વેગળો થતો જવાનો છે, એ કારણથી કરીને જે જીવનું લક્ષ્મિદુ જીવનના ઉન્નતગામી વલણ પરત્વે છે, તે જીવની મળેલા સંબંધો સામે જીવ દશાની વૃત્તિ જેટલી મોળી પડે તેટલું તેને માટે યોગ્ય ને કલ્યાણકારક છે.

ઉપરની બાબત બહુ સમજવા જેવી છે અને ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. મળેલા ને સંબંધમાં આવેલા જીવો સાથેના જીવ સ્વભાવનીદશા-વૃત્તિ મોળી પડે તે જરૂરનું હોવા છતાં તેમની સાથેનું આપણું ધર્મ્ય-વર્તન અને તેમના તેમના જીવન સાથેના આપણા હૃદયની પ્રેમભાવના મોળી ના પડે, બલ્કે વધારે ને વધારે સચેતન બને, તે પણ એક નોંધવા જેવી હકીકત છે. મળેલા સંબંધોવાળા જીવોનું જે આપણું પણ કર્મ, પ્રારબ્ધ ઘટાડવું હોય તો તે જીવાત્મા સાથેના વર્તન-વ્યવહારમાં આપણી જીવની દ્વંદ્વ-ભૂમિકા જેમ જેમ અને જે જે રીતે પલટાતી જાય એવું જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનું વલણ જો આપણે તેમની સાથેના

પ્રત્યેક વર્તન-વ્યવહારમાં જાગૃતિપૂર્વક કેળવતા રહીએ તો આપણે કર્મ કરતાં હોવા છતાં કર્મની જંજાળમાંથી મુક્તિ પામવાની દશા જરૂર પામી શકીએ. જે જે મળેલું છે તેનાથી કદી ભાગી તો શકાય નહિ, મળેલાં સંજોગો અને મળેલી પરિસ્થિતિ- એ આપણા જીવનવિકાસના હેતુ કાજે જ છે એવું આપણે સતત હૃદયમાં સમજી સમજીને વધારે ને વધારે દ્રઢાવવાનું કર્યા કરીએ તો જ આપણે ચિત્તની તુલાને સમતોલ રાખવાને શક્તિમાન થઈ શકીશું.

જીવનના ધ્યેય-આદર્શની ભાવના અને ધારણા પ્રત્યેક થતા જતા કર્મમાં તે તે પળે જ જેટલી જીવતી રાખ્યા કરવાને આપણાથી મથવાનું બની શકશે, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે જીવનના ધ્યેય આદર્શને મૂર્તિમંત કરી શકવાના છીએ. જીવનમાં જેમ વ્યવહારનો માર્ગ અનેક ગૂંચ, મુશ્કેલીઓ અને અનેક બીજી મથામણોથી ભરપૂર રહેતો હોય છે; તેમ આધ્યાત્મિક માર્ગમાં પણ તેવું જ છે. સંસાર-વ્યવહારમાં ગૂંચ-મુશ્કેલીઓ આદિ પ્રશ્નો બહુ ભારે મૂંઝવી શકતા નથી; કારણ કે ત્યાં આપણને રાગ, મોહ, લોભ, લાભ, આદિ દ્વંદ્વાદિ વૃત્તિઓ રહેલી હોય છે અને સતત પ્રવેશેલા રહેવાને કોઈક એક પ્રકારનું Impelling Force - ધકેલ્યા કરતું જોશ - હોય છે. તેવી જ રીતે આધ્યાત્મિક માર્ગમાં અનેક પ્રકારની સૂક્ષ્મ મુશ્કેલીઓ અને કસોટીઓ તો આવવાની જ. કસોટી ને મંથન વિના જીવનનું સાચું હીર જાણી કે પરખી શકાતું નથી. એટલે કસોટી ને મંથન જીવનવિકાસ કાજે ઘણાં ઘણાં મહત્ત્વનાં અંગો છે. જીવનના ઉર્ધ્વગામી પથિકને કાજે પ્રત્યેક ડગલું એ એની સમજણને કાજે કસોટીને મંથનરૂપ હોય છે. એ પ્રત્યેક ડગલામાં કેવી ભાવનાથી, કેવી સમજણથી, કેવી ધારણાથી વર્તે છે એના પર તેના જીવનવિકાસનો ખરો આધાર રહેતો હોય છે. એટલે પ્રત્યેક થતા જતા કર્મમાં જીવનવિકાસની ભાવનાને ધારણા

મન-હૃદયથી આપણે ઊર્ધ્વગામી રાખ્યા કરવાનું કેળવવું જ પડશે. પ્રત્યેકના જીવનમાં, વ્યક્તિગતપણે શું કે સમગ્રપણે શું, અંતર્ગતપણે સુમેળ પ્રવર્ત્યા કરતો હોય છે. વિસંવાદ દેખાય છે ખરો પણ સુમેળ કે સંવાદ એ સારાય સંસારનો પાયો છે. સંવાદ કે સુમેળ વિના આ વિશ્વ એક પળવાર પણ ના ટકી શકે. સંવાદ અને સુમેળ એટલાં બધાં તો સચરાચરપણે ને સહજપણે વ્યાપેલાં છે કે તેનું આપણને સ્પષ્ટ ભાન પણ જાગતું હોતું નથી. જેમ આપણા જીવનમાં, જો વિચારીએ તો, સર્ળંગ સમગ્રપણે સુખાકારી જ વધારેમાં વધારે રહેતી હોય છે. દુઃખ, દર્દનો કાળ સુખાકારીના પ્રમાણમાં ઘણો નજીવો હોય છે. પરંતુ દુઃખ, દર્દ કે મુશ્કેલી એનું ભાન જીવને સવિશેષપણે થાય છે અને સુખાકારીનું ભાન તો જીવને થતું નથી. તેવી જ રીતે સંવાદ-વિસંવાદનું સમજવું. આ રીતની સમજણથી જો વિચારીએ તો પ્રત્યેક જીવને તેના જીવનમાં જ્યાં જ્યાં વિસંવાદ, મુશ્કેલી, ગૂંચ, નડતર, યુદ્ધ, મંથન વગેરે મળ્યા કરે ત્યારે ત્યારે તે જીવ એના પર પોતાનું મન વિશેષ ને વિશેષ ભાર ના મૂકે એની કાળજી એણે રાખવી જ પડશે. જો તે જીવ સાવધાની રાખીને તેમ નહિ વર્તે તો તેવો જીવ ગૂંચવાડાના વમળમાં વધારે ગૂંચવાતો જશે.

ઉચ્ચજીવનના પથિકને માટે આવું હકીકતપણે વર્તવાનું યોગ્ય ને કલ્યાણમય હોવા છતાં જીવનમાં મળતા પ્રત્યેક કર્તવ્યમાં અને એના નીપજતાં પરિણામ વિશે પોતાને નિરપેક્ષપણે જીવતો ખ્યાલ રાખવાનો હોવા છતાં, પોતાનાથી જે જે કર્મ બનતાં જાય તે તે અને જેના પરિણામને પણ પોતાને એકલાને જ ભોગવવાના છે. ભોગવતી વેળાએ જે જીવ પોતાના મનની જેવી સ્થિતિ રાખ્યા કરે છે, તેના પર જીવનમાં પોતાની કક્ષાની સમજણ કેવી જીવતી થાય છે તે સમજાયે જશે. કોઈ પ્રસંગ કે બીજા કોઈ જીવને લક્ષમાં રાખ્યા વગર, આપણે આ માર્ગમાં કેવી

જાતની સમજણ રાખવાની છે તે સ્પષ્ટપણે તરતી બને તે ઉદ્દેશ ખ્યાલમાં રાખીને જે તે લખેલું છે.

ભાવનાનું ઉદ્દીપન કંઈ એમ ને એમ થતું નથી. ભાવના તો પ્રત્યેક જીવમાં હોય છે જ. જો તે ના હોય તો આપણો સંસાર-વ્યવહાર ટકી જ ના શકે. આપણું ક્ષેત્ર સંસાર છે; પરંતુ સંસારમાં સંસારની ભાવના રાખવાની નથી. જે જીવ સંસારમાંથી મુક્ત થવા ઈચ્છે છે તે કંઈ સંસારમાંથી મુક્ત થતો હોતો નથી; કારણ કે તેને વળી બીજા પ્રકારનો સંસાર મળતો હોય છે. એમ જીવનના ઊર્ધ્વગામી પથિકને પણ તેની તેવી જીવન-કક્ષામાં ચઢતી ચઢતી ભાવનાના સંસાર મળતા રહેવાના છે અને એમ ઉત્તરોત્તર વધતાં, પછી જે સંસાર મળ્યા કરે છે એ તો જીવનની તત્ત્વભાવનાના રૂપે મળતો હોય છે. પછી એવા સંસારમાં જીવની દ્વંદ્વભૂમિકા રહેતી હોતી નથી. એવા સંસારનો લ્હાવો, આનંદ, મિઠાશ, રસ-માધુર્ય અને ઉદાત્તતા તથા એની સમગ્રતા ને સળંગતા અનેકલક્ષી હોવા છતાં એનું મધ્યબિંદુ તો પોતાનામાં જ સમાયેલું તે અનુભવે છે; પરંતુ એ તો બહુ ઊંચી આધ્યાત્મિક કક્ષાની હકીકત છે અને એવું આપણે થવું છે એવો દ્રઢ નિર્ધાર કરીને પ્રભુની કૃપાથી આપણે પગલાં ભરવા માંડીએ. એમાંથી હઠાવવાને મન, સ્વભાવ તથા પ્રકૃતિ આપણને અનેક ગડમથલો કરાવશે જ. પાછળ (પીછેહઠ) પડાવવાનું તે જરૂર કરશે. પરંતુ જે જીવ ખંતપૂર્વક ઉત્સાહથી પોતાના જીવનધ્યેયની પાછળ મંડ્યા જ કરશે; અને ધ્યેય પરત્વેની તમન્નાને ગતિ અને પ્રાણ અર્ધ્યા કરશે તેવાને પણ કર્મ-સંજોગે પાછા પડવાનું કદાપિ બને તોપણ તેવા પાછા પડવામાંથી તે સચેતપણે વહેલો જાગી જવાનો છે; અને આગળ કૂદવાને માટે વધારે ચેતનાથી ઉદ્યત થવાનો છે, તે નક્કી છે. ઉપર કહ્યા તેવા પ્રકારના જીવનું પાછું પડવું એ તો Impetus - પ્રેરણાત્મક ધક્કો મેળવવા કાજેનું એક પ્રભુકૃપા નિમિત્તકારણ છે. એવું એને અનુભવમાં

આવ્યા વિના રહેશે નહિ. અથડાવાનું અને કૂટાવાનું તો સંસારવ્યવહારમાં પણ હોય છે. પણ એવા અથડાવા-કૂટાવામાં તો પરિણામ અંધાર ને અજ્ઞાનનું છે; તે જીવને તેમાં ને તેમાં પાછા પડવાપણાનું છે. જ્યારે આધ્યાત્મિક માર્ગમાં અથડામણ-કૂટામણ એ તો તે જીવને બોધપ્રદ, ચેતવનારા ને પ્રેરણાત્મક બને છે અને વધારે ઉચ્ચતર કક્ષાની યોગ્ય સમજણને પ્રકટાવે છે, એ જીવનને આગળ ધકેલનારાં પણ બને છે. આપણી સમજમાં એ જો યોગ્ય રીતે ઊતરી જાય તો તેવો સમજેલો જીવ જીવનમાં મળતી પ્રત્યેક અથડામણ-કૂટામણમાં જીવનવિકાસની જીવતી ભાવના રાખ્યા વિના રહી શકવાનો નથી. એટલે જીવનમાં સાંપડતી એવી અથડામણ કૂટામણની સ્થિતિમાં ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે જો આપણે વર્તી શકીએ તો જીવનનો ઉદ્ધાર નિશ્ચિત છે; એમ સમજવું.

આપણી પરસ્પરની ભાવના રોજના વ્યવહારમાં કર્મમાં પણ જ્ઞાનયોગભક્તિભાવે હૃદયથી જેટલી જીવતી રહ્યા કરશે, એટલાં વેગ ને પ્રેરણા મળતાં આપણે અનુભવી શકીશું. આપણી સાથેના તાદાત્મ્યભાવની ધારણા જેટલી જીવતી રહ્યા કરે, એટલે પ્રત્યક્ષ કર્મ થતી વેળાએ આપણે ભેળા હોઈએ કે સાથે હોઈએ એવી વિચાર-ભાવની સંકલના જળવાયે જાય તો એનું પરિણામ કોઈ જુદું જ આવે. એટલે તે પણ સાથે સાથે આપણે કર્યા કરવાનું રહે છે. પ્રત્યેક કંઈના અંતરમાં ચેતના જ રહે છે ; એ તો બુદ્ધિથી પણ સમજાય એવું છે. તે કારણથી પણ આપણા પ્રત્યેક થતા કર્મમાં જે ચેતનાની ભાવનાનો જ મહત્ત્વે કરીને ખ્યાલ દ્રઢાવ્યા કરે છે અને એવું એવું જેમ જેમ અનુભવથી જેના જીવનમાં ઊગતું જાય, તે તો સંસાર સમુદ્ર તરીને જવાનો એ નક્કી.

(‘જીવનપ્રેરણા’, આ-૩, પૃ. ૭૪ થી ૭૯,

૩૩૬-૩૩૭, ૩૫૫ થી ૩૬૨)

*

જીવનસાધનાને આવશ્યક પુરુષાર્થના અભ્યાસમાં નડતી મુશ્કેલીઓમાં શ્રદ્ધા આપણને ટકાવી રાખે છે, ધ્રુવતારાની જેમ આપણી નજર સામે રહી જે આપણને યોગ્ય દિશાસૂચન કરીને ધ્યેયથી વિમુખ થતાં અટકાવે છે, અને અંતે આપણા સત્ત્વને સંપૂર્ણપણે જાગ્રત કરી, એને પરિપૂર્ણ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવી, દિવ્ય-જ્યોતિનાં દર્શન કરાવે છે.

(‘જીવનસંદેશ’, આ. ૨, પૃ. ૧૨૦)

શ્રદ્ધા હોય છે ને વધતી જાય છે, તેનાં પણ લક્ષણો છે. જે કંઈ પણ ક્ષામાં આપણે પ્રવેશ કર્યો, તેથી બીજી રીતનું વિચારતાં મન અટકવા માંડશે ને દ્વિધાપણું ઓછું થતું જશે ને મનમાં નિરાશાને કે હારને ક્યાંય સ્થાન નહિ હોય; “પલમાં તોલા, પલમાં માસા !”ની સ્થિતિ નહિ હોય. આવું બધું અનુભવાય તો સમજવું કે શ્રદ્ધા હવે દૃઢપણે જામતી જાય છે. બાકી શ્રદ્ધા એકદમ શરૂશરૂમાં જામી જાય તે કંઈ સહેલું નથી.

શ્રદ્ધાથી જીવનનું વાસ્તવિકપણું પ્રકટતું હોય છે, એ કંઈ નકારાત્મક લક્ષણ નથી. જીવનમાં તે પ્રેરણા અને બળ ઉપજાવે છે. સાધનાપથમાં શ્રદ્ધા એ પરમ સાધન છે. શ્રદ્ધા પામવા માટે પણ મહેનત સાધન છે. શ્રદ્ધા જ્ઞાનાત્મકપણે હોવી ઘટે છે. અંધશ્રદ્ધા આ માર્ગમાં કામ નહિ આવી શકે. શ્રદ્ધાને દૃઢ થવા માટે પણ પાયો મજબૂત હોવો જોઈએ.

સાધકની લક્ષ્મી દ્વિધાપણે કામ કરતી રહે તો તે જીવનવિકાસ માટે ખતરનાક છે. પ્રેમપૂર્વક અથાગ ને અતાગ શ્રમ કર્યા વિના પરમ ભાવ ના અનુભવની ઈચ્છાને સેવ્યા કરવી તેય શ્રદ્ધાનું સાચું સ્વરૂપ નથી; એ તો માત્ર શેખચલ્લીના વિચાર ગણાય. જેની શ્રદ્ધામાં પ્રાણ પ્રકટેલા નથી, એવાની શ્રદ્ધા

જીવનવિકાસના કર્મમાં ખપ લાગતી નથી. હૃદયપૂર્વકની ભાવનાથી થતા જતા પુરુષાર્થમાં કાળે કરીને સમજણ અને અનુભવ પ્રકટવા માંડે છે, એવી સમજણ છે. અનુભવની પરંપરામાંથી પ્રકટતી શ્રદ્ધાના બળે તેના જીવન-ધ્યેયમાં તેને એક પ્રકારનું આત્મબળ પ્રકટે છે અને એવા આત્મબળના આધાર વડે અનુભવની શ્રેષ્ઠતામાં પ્રવેશીને, શ્રદ્ધાને ભાવમાં પરિણત કરાવીને, પછી તેવા ભાવથી હૃદયમાં તત્ત્વને પ્રીણી શકે છે.

કોઈના પરની શ્રદ્ધા એટલે તેના સર્વ પ્રમાણમાં વિચારરહિત મૂઢપણે જે થયા કરે, યંત્રની જેમ જે થયા કરે તે નહિ, પરંતુ તે તો જડતાભર્યું અજ્ઞાન છે. એને શ્રદ્ધા ન કહી શકાય. શ્રદ્ધા એટલે તો આંતરદૃષ્ટિ. અંધશ્રદ્ધા કરતાં તો શ્રદ્ધા ન હોય તેવી સ્થિતિ સારી.

(‘જીવનમંથન’, આ. ૨, પૃ. ૩૫૩)

જ્ઞાનાત્મક શ્રદ્ધા કદી આંધળી હોઈ શકતી નથી. સાચી શ્રદ્ધા આંધળી ન હોય ને અંધશ્રદ્ધા એ સાચી શ્રદ્ધા નથી. શ્રદ્ધાના ત્રણ પ્રકાર છે : તામસિક, રાજસિક અને સાત્ત્વિક. આદર્શ શ્રદ્ધા એનાથી પણ આગળની વાત છે. આદર્શ શ્રદ્ધા તો એવાને મળતાની સાથે એક ક્ષણમાં દિલ આપોઆપ એવાનામાં ચોંટી જાય. તેય પછી કદી તેવા પરત્વે કોઈ જાતના સંકલ્પ-વિકલ્પ જ ઊઠે નહિ; એનું નામ આદર્શ શ્રદ્ધા.

સાધનાના ક્ષેત્રમાં જીવન હેતુને ફળાવવાને અર્થે ભાવનાગત જે એકધારો અભ્યાસ પ્રકટયા કરે છે, તેથી કરીને જે શ્રદ્ધા એકનિષ્ઠાથી શક્તિસ્વરૂપે પ્રકટે છે, તે બધું કાંઈ એકદમ ઓચિંતું બની જતું નથી.

(‘જીવનસંશોધન’, આ. ૧, પૃ. ૨૮૫)

*

ભાવ એ વિચારનું અવ્યક્ત મૂળ અને વિચાર એ ભાવનું વ્યક્ત રૂપ છે; એટલે ભાવને મહત્ત્વ આપ્યા કરવાનું છે, પણ ત્યાં સુધી 'ભાવ' એ શું એની હજુ ગતાગમ માનવીને પડેલી નથી. ત્યાં લગી એનું બાહ્ય સ્વરૂપ, એટલે ભાષા, વિચાર, વર્તન, કર્મ; તેમાં વિચારભાવ, ભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક સાધનાથી પ્રેરવાનો રહ્યો. એવા પ્રત્યેક સ્થૂળમાં ભાવ પ્રેરાવવાનો જીવતો અભ્યાસ કેળવવાનું બન્યે જતાં અંતરસ્થ ભાવ છતો થવાનો જ, અને એ છતો થતાં બાહ્યમાં એટલે કે વ્યક્તમાં—સ્થૂળમાં પરિણામ પામતો જવાનો; એટલે તેને જ્યાં જ્યાં જીવતો સ્પર્શ થવાનો, ત્યાં ત્યાં તેમનું રૂપાંતર પણ થતું જવાનું. આમ કર્મને મહત્ત્વ આપવા છતાં—તેનાથી એ સવિશેષ મહત્ત્વ માનવીએ કર્મનાં આદિ, મધ્ય ને અંતમાં સતત એકધારો ગંગાના પ્રવાહ જેવો હૃદયનો ભાવ પ્રેરવવાનો અભ્યાસ જીવતાં કર્મો કરવામાં જ સળંગ, સમગ્ર, લક્ષથી રાખ્યા કરવાનો છે. પ્રત્યેક કર્મમાં જેનો એવો ભાવ ભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક રહ્યા કરતો હશે, એને ક્યાંય છેતરાવાપણું નથી. એવાનો રક્ષક એનો ભાવ જ બન્યા કરે છે. હૃદયમાં જાગેલી સદ્ભાવના અભેદરૂપે જ પ્રવર્ત્યા કરશે ને એને અંતરથી યોગ્ય કર્મની ભૂમિકામાં જ પ્રાણવાળો રખાવશે. જેનામાં એવી સદ્ભાવના પ્રવેશતી હોય છે, જેના વિશે એ કેન્દ્રિત, એકાગ્ર ને એકાંગી બને છે, તેને એ પોતાનું જ સાધન બનાવી લે છે. ને એ બંને જાગતાં—એકભાવે તાદાત્મ્ય સાધી શકે છે, એટલે આપણા હૃદયની તેવી સદ્ભાવના તેને પણ તેવી રીતે જ પ્રવર્તાવશે. આમ જે માનવી પોતાની સદ્ભાવના કેળવવાના એકમાત્ર કર્તવ્યમાં જ નિર્ભય ને નિર્ભર મસ્તપણે રહ્યા કરે છે, તેનું તેના હૃદયની જીવતી થયેલી ભાવનાથી અતિરિક્તપણે કશું પણ અકલ્યાણ કરવાને કોઈ શક્તિમાન થઈ શકતું નથી. પરંતુ

માનવી પોતાની એવી સદ્ભાવના સાથે પોતાનામાં પડી રહેલા ને બની ગયેલા આકારવાળા વિચારો, માન્યતા, સમજણ, ટેવ, આગ્રહ આદિ તેમાં (સદ્ભાવનામાં) ભેળવ્યા કરીને ને તે બધું તે આધારમાપથી સમજવાનું ને વર્તવાનું કર્યા કરે છે. ત્યાં તે પોતે ભૂલથાપ ખાય છે, તેથી તેવો માનવી પૂરો પોતે કેળવાઈ શકતો નથી ને યોગ્ય કળી શકતો પણ નથી; તો પછી એનું શુદ્ધ સ્વરૂપ એને હાથ તો ક્યાંથી લાધી શકે? જેમ કેટલીકવાર દવા એકની હોય પણ અનુપાન જુદા જુદા હોય તો જુદી જુદી અસર નીપજ્યા કરે છે; તેમ સદ્ભાવના સાથે જે જે બધું પોતાનામાંનું ભળ્યા કરે છે, તેથી કરીને પેલી સદ્ભાવનાની અસર કે મહત્ત્વ મોળાં પડતાં જાય છે; માટે જ માનવીએ સતત જીવતું ભાન રાખીને સર્વ પ્રકારથી મુક્ત બન્યા કરવાનું એટલે કે હૃદયનો સદ્ભાવ કેળવ્યા કરવાનો છે. જેમ કોઈ વૈજ્ઞાનિકને અમુક જાતનો પ્રયોગ કે શોધ કરવાની હોય તો તે તેમાં જ મશગૂલ રહ્યા કરે છે. તે બીજા કશામાં પ્રવર્તતાં છતાં અંતરસ્થપણે તો તેનું ચિંતન પેલા પ્રયોગના વિચારમાં જ રમ્યા કરે છે; તેમ જીવનમાં મહત્ત્વ ને રસ પેલી જે શોધ કરવાની છે, તેમાં જ તે સહજમેળે—એના ધોરણે—પ્રવર્ત્યા કરવામાં રહેતો હોય છે. ને બીજું બધું તો ગૌણપણે થયે જતું હોય છે; તેવી જ રીતે સાધકના જીવન પરત્વેનાં દષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ થઈ જવાં ઘટે છે. વૈજ્ઞાનિક અને સાધકમાં એક ફરક છે. વૈજ્ઞાનિક તો એની આગળ પાછળનું જતું પણ કરી શકે. તે બધું તો એની જીવનભાવનાનિષ્ઠા થવાને કારણે મળેલું છે, એની ભૂમિકારૂપે, તેને તેણે જ્ઞાનપૂર્વક સ્વીકાર ને ઉપયોગ કર્યા કરવાનો છે ને તે બધાં જાણે પોતાની જ જાત હોય એમ સર્વ કંઈ ભગવાનના ભાવની નિષ્ઠા કેળવવા માટે જ મળેલું છે, તે વિના તેને બધાનો રજમાત્ર જેટલો પણ અર્થ નથી.

જેમ સંસારમાં જે બધું છે ને જ્યાં સુધી આપણે જીવતા છીએ, ત્યાં લગી તો તે બધું તેવું સમજવામાં વાર લાગતી નથી, તેમજ જે બધું છે તે ભગવાનના ભાવ નિમિત્તે જ છે એમ સમજ્યા તો તે બધું સમજાય છે, પરંતુ એવું વર્તતાં ભાવયોગયુક્ત વર્તાતું નથી, કારણ તેવું તેવું વર્તતી પળે તેવી તેવી જ્ઞાનભાવનાયુક્ત ચેતના જાગૃતિની સ્મૃતિ રાખી, જાળવી કે જીવતી કરી શકતો હોતો નથી. એ તેવું તે કરતો બની જાય તો અધરું નથી. તો તે કેમ થતું નથી એમ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે. એક તો તેવો રસ નથી જાગ્યો, બીજું તેની તમન્ના તે બાબતમાં પ્રકટી નથી; કિન્તુ એથી માનવીએ લાચારી ભોગવવાની જરૂર નથી. શ્રીભગવાનની સ્મરણ-ભાવના ને ધારણા સામે પ્રત્યેક થતાં કર્મમાં જે જીવ તેવાં તેવાં સાધનોથી સતત એકધારું હૃદયથી મચી રહેવાનું કરશે ને પોતાને મળતી સર્વ પ્રવૃત્તિને પરિસ્થિતિમાં એકમાત્ર હૃદયસ્થ ભાવને કેળવ્યા કરવાની, તેમજ તે જીવતા આદર્શને ચેતનારૂપ મૂર્તિમંત કર્યા કરવાની ધારણા, તે સેવતો જશે તો તે જીવાત્મા તેવો થવાનો જ તે નિર્વિવાદ વાત છે. એવી સદ્ભાવના કેળવતાં કેળવતાં સર્વ કંઈ ગુમાવવું પડે છે, એવા ગુમાવવામાં એનો એક એક કરીને ભાર હળવો થાય તેમ તે હકીકતપણે અનુભવતો હોય છે. એવા ગુમાવવા પાછળ તો જીવનનું સાચું રળતર રહેલું છે. વેપાર-ધંધામાં કંઈક ગુમાવતાં જરાતરા પણ માનવી ભાર લાગ્યા વિના રહેતો નથી; કિન્તુ આમાં તેવું નથી એ તેની ખૂબી છે. સાધનાના માર્ગમાં જીવનું જે તે કંઈ બીજી તરફનું ગુમાવવાપણું જો બનતાં અકળામણ, ભાર કે એવું લાગે તો તે જીવની યોગ્ય તૈયારી થયેલી નથી એમ જાણવું. જે જીવન ગુમાવવાની જ્ઞાનયુક્ત તૈયારીઓ સેવે છે, તેવો જીવ કશુંક મેળવી શકે છે અને ખરી રીતે તો એણે કશું જ ગુમાવવાનું હોતું નથી. માનવીને તેવી ખાલી ખાલી બીક રહ્યા કરે છે. તે તો તેવામાં મેળવવાની ક્રિયામાંથી જ પસાર થતો હોય છે; કિન્તુ

માનવીનું મન ગુમાવવાના લક્ષ પર રહ્યા કરે છે. જે પળે સર્વ પ્રવૃત્તિમાં એકમાત્ર મેળવવાની ધૂન જેને લાગ્યા કરતી રહેશે, તે વેળા એને ગુમાવ્યા જવાય છે એવું ભાન પણ રહેવાનું નથી. એક વૈજ્ઞાનિક પોતાની શોધને માટે કરોડો રૂપિયા ગુમાવતો હોય છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાનું સર્વસ્વ હોમી દેવા છતાં તે કદીક પૂરી એને શોધી શકતો પણ નથી; છતાં અંતકાળ લગી એને અડગપણે એકધારું, નિશ્ચિતપણે, કશીયે સગવડ વિના, હાલમ-ડોલમ થયા વિના, એના પોતાના પ્રયોગના ચિંતનમાં જ વળગી રહેવાનું કર્યા કરે છે. એમાં જ એના જીવનની ફતેહ રહેલી છે. આપણે ભલે આંધળા હોઈશું, પણ ભગવાનના ભાવની આંગળી પકડી રાખીને તેને છોડ્યા વિના, એકધારું ચાલ્યા કરવાનું રાખીશું તો નિશ્ચિત ધામે પહોંચવાના જ છીએ.

(‘જીવનપ્રેરણા’, આ. ૩, પૃ. ૨૧ થી ૨૫)

*

નિ:સંકોચ પ્રાર્થના કરો

પ્રભુનું સતત પ્રેમભાવે સ્મરણ કરતાં રહેશોજી. હૃદયના આર્ત ને આર્દ્ર ભાવે એની પ્રાર્થના કર્યા કરજો. સકામ ને નિષ્કામના ભેદમાં ગૂંચવાશો નહિ. આપણને જ્યાં સકામની પણ ગતાગમ નથી તો નિષ્કામનું તો પૂછવું જ શું? આપણે જે આવે કે મળે તેમાં એક શ્રીભગવાનની જ ભાવના ફળાવવા એની કૃપાથી બનતું બધું કરવું. કોઈ પ્રકારની મડાગાંઠ વાળીને ન બેસવું. આપણે મડાગાંઠોથી તો સંપૂર્ણપણે મુક્ત બનવું છે. ત્યાં વળી કોઈ પણ પ્રકારની નવી એક મડાગાંઠનો ઉમેરો ક્યાં કરવો? માટે એ તો એના નામ પર આધાર રાખીને દીધે રાખજો. દરિયામાં દોટ મારવાનું સાહસ, હિંમત કરીશું તો રાખણવાળો તો રામ છે. એ તારે તોય ભલે ને એ બુડાડે તોય ભલે. એના તારવામાંય ને બુડાડવામાંય આપણું કલ્યાણ હોય છે તે ખચીત માનશો.

(‘જીવનપ્રવેશ’, આ-૩, પૃ. ૧૩૫)

અ. ખંત

જેને ખંત નથી એટલે કે અમુક લક્ષ સિદ્ધ કરવા માટે તેની પાછળ ને પાછળ મંડ્યા રહેવાની ટેવ નથી તેવાને કશી પણ પ્રાપ્તિ થવી દુર્લભ છે. ખંત ન હોય તો એનો અર્થ જ એ કે એનામાં ઉત્સાહ નહિ હોય, ઉમંગ નહિ હોય. આળસુની જેમ, એદીની માફક એ પોતાનું જીવન જેમ તેમ કરીને વિતાવ્યે જતો હશે.

માણસે અમુક કામ પાર પાડવાનું ભલેને મનમાં વિચાર્યું હોય, અને તેની યોગ્યતા તથા અનિવાર્યતા ભલેને એને બુદ્ધિથી સમજાઈ હોય તોપણ તે હેતુને સતત ખ્યાલમાં રાખીને એના ધ્યેયની પ્રગતિ માટે મરી ફીટવાની તમન્ના તો એની ખંતની ભાવનામાંથી જ જન્મશે. ખંતથી જે ચીવટાઈ, એટલે કે કાળજી અને ધારેલું કામ કોઈ પણ વિઘ્ન છતાં ન છોડી દેવાની અડગતા આવે છે, તેથી આપણને ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં પણ હૂંફ રહે છે અને આપણા સાધ્યથી આપણે વિખૂટા—અળગા પડી જતા નથી. ખંતના ગુણની વૃત્તિ એની પરાકાષ્ટાએ જો આપણે કેળવી શકીએ તો ગમે તેવું ભારે કર્તવ્ય ભલેને હોય પણ તે સિદ્ધ થયા વિના રહેશે જ નહિ. આપણને ત્યારે એટલું બળ મળ્યું હશે કે આપણા વિચારમાં પણ મક્કમતા આવી જશે—અગવડ નહિ રહે અને વિચાર કાર્યમાં આકાર લેતો થઈ શકશે. ખંતીલા માનવી માટે શું અશક્ય છે! ખંતથી આપણામાં ઉત્સાહ, ઉલ્લાસ, જોમ, હિંમત, સાહસની વૃત્તિ વગેરે અનેક ગુણોનો વિકાસ થાય છે. ખંતીલાપણાથી—કશાક એક જ પાછળ મંડ્યા રહેવાની વૃત્તિથી—આપણને તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી લેવા માટેની દૃષ્ટિ પ્રત્યેક ડગલે મળતી જાય છે. એમાં આવતી કે પડતી ગૂંચોને ઉકેલવાની સમજ પણ સાથે સાથે ખંતમાંથી આવતી જાય છે.

ખંતનો મુગટ વિશ્વાસ છે, એનું હૃદય શ્રદ્ધા છે, એના હાથપગ ચીવટાઈ છે ને એના પ્રાણ એ એની તમન્ના છે. ખંત વિના તમન્ના ટકતી નથી. એમાં જોશ નથી આવતું. ખંતની પાંખ સતત ચિંતવન છે અને ખંતનો આત્મા ધીરજ છે. ખંતવાળો માણસ એક જ પગથિયું સર કરવાનો વિચાર રાખે છે. ને તે શક્તિનો ઉપયોગ તે બીજું પગથિયું—જે ત્યારે દૃષ્ટિ સમક્ષ આવી પડેલું હોય છે—તે મેળવવામાં કરે છે. ખંત વિનાનો પુરુષાર્થ એ પુરુષાર્થ નથી. એમાં પ્રાણ જ ન હોઈ શકે. ખંતથી સર્વ કંઈ શક્ય છે.

(‘જીવનપ્રેરણા’, આ. ૩, પૃ. ૧૦ થી ૧૩)

બ. સહિષ્ણુતા

બીજાના ભોગે આપણો કક્કો ખરો કરવાનો પ્રયત્ન આપણે છોડી દેવો જોઈશે. સામાવાળાને નકામો અથવા મૂર્ખ ગણીને એનો મનમાં તિરસ્કાર કરવાનો નથી; પરંતુ એના દૃષ્ટિબિંદુને ભાવપૂર્વક સમજવાનો પ્રયત્ન આપણે કરવો ઘટે. આપણા પ્રાણપ્રિય આદર્શોને કે આદર્શ વ્યક્તિનો કે તેના વિચારોનો કોઈ વિરોધ કરે એ હસતે મોઢે જોઈ રહેવું એ મુશ્કેલ છે, પણ એમાં જ આધ્યાત્મિક જીવન જીવતા મનુષ્યનું બીજાઓ કરતાં ચઢિયાતાપણું રહેલું છે. ‘શું હોવું જોઈએ ને શું છે’ એ બે વચ્ચેની વિસંગતિ સામે એ બળવો જગાડતો નથી. તે તો જીવનનો સ્વીકાર કરે છે. એનો અર્થ એવો નથી થતો કે તે વસ્તુસ્થિતિને તાબે થઈ જાય છે. તે કશાને અસહાય થઈને તાબે થઈ જતો હોતો નથી; પણ જે તે પરિસ્થિતિનો યોગ્ય પરિપાક થવા દે છે. તેમ છતાં પાછો તે જેઓ વસ્તુસ્થિતિનો અસ્વીકાર કરે છે, તેમનો પણ હસતે મોઢે સ્વીકાર કરે છે. જેઓ એક જીવનમાર્ગ વિરુદ્ધ બીજો જીવનમાર્ગ ખડો કરે છે તેમનાં જેવાં ક્ષોભ કે નિરાશા તેને હોતાં નથી. એટલે એ કશા પ્રત્યે—પરિસ્થિતિ કે વ્યક્તિ—પ્રત્યે

અસહિષ્ણુ હોતો નથી. તે તો સામાને પોતાના જેટલો જ પ્રામાણિક અને નિઃસ્વાર્થ માને છે. જે ધર્મ અમુક એક જણ પ્રત્યે પક્ષપાત કરનાર ઈશ્વરને માનતો નથી અથવા જે ધર્મ કોઈ કિન્નાખોર સંહારક દેવને માનતો નથી, તે ધર્મ તો આપણી પાસે એવી અપેક્ષા રાખે છે કે કોઈ આપણો વિરોધ કરે, ત્યારે આપણે ધીરજ ન ખોઈ બેસીએ, અને જેમની સાથે આપણને વિરોધ થાય તેમના પ્રત્યે પણ આપણે નમ્રતાથી ને આધ્યાત્મિક વૃત્તિથી વર્તીએ; આપણો એ સ્વભાવ જ પડી ગયો છે, કે જે કોઈ આપણા મતને ના માનતો હોય, એને આપણે વિરોધી કે જુદો માની લઈએ છીએ અને જે કોઈ આપણા જેવી માન્યતાઓ ન ધરાવતો હોય એને કદાચ મૂર્ખ કે એવો બીજો ગણી કાઢીએ છીએ, અથવા એવો અન્યથાભાવ રાખવા લલચાઈએ છીએ. સામા માણસની દૃષ્ટિ સમજવાથી આપણે એને સમજી શકીએ છીએ. એટલું જ નહિ પણ આપણે એનો ‘સમજ-આધાર’ આંકી શકીએ છીએ. ગમે તેવા દુષ્ટમાં દુષ્ટ માનવીમાં પણ સારો અંશ રહેલો છે. તે સદ્અંશનું દર્શન આપણને આમ કરવાથી થઈ શકે છે.

આજના દેશદેશાંતરના વિદ્વેષોનું કે આપણા દેશની વ્યક્તિઓ કે પક્ષો વચ્ચેના ભેદોનું પૃથક્કરણ કરીશું તો તેમાં પણ આ ‘ઊંડા ઘા ને ઊંડા વેરનું’ સત્ય જણાઈ આવશે. ઘવાયેલો માનવી પછી જોઈ શકતો નથી કે ‘ઘા કરનાર કોઈક છે અને હવે હું જેને ઘા કરું છું તે વળી બીજું જ છે’. પણ એથી કંઈ એનામાં બીજા પ્રકારના ઉદાત્ત તત્ત્વનો નાશ થતો હોતો નથી. બીજી દૃષ્ટિએ એનામાં પણ સ્વાર્થત્યાગ, નીડરતા વગેરે ગુણોનું દર્શન આપણને એના જીવનમાં થઈ શકે છે. આપણે જેને સમજવાને તસ્દી લીધી નથી; એમના કરતાં આપણે ઉચ્ચ છીએ એવા મિથ્યાભિમાનથી ફુલાઈ જવાની વૃત્તિ ઉપર આપણે અંકુશ મૂકવો જોઈએ.

ઈશ્વરની દુનિયામાં નિર્ભેળ અનિષ્ટ જેવી વસ્તુ જ નથી. જ્યારે આપણને સામાન્ય રીતે અનિષ્ટ

ગણાતી વસ્તુનો જો સામનો કરવાનો આવે, ત્યારે તેમાં કશુંક તો સારું છે એમ સમજીને તેનો સામનો જ ના કરવો, એ જેમ એક પ્રકારની ભ્રમણા કે અયોગ્યતા છે, તેમ તેનો સામનો કરવામાં તાટસ્થ્ય ગુમાવી કડવાશ ધારણ કરવી એ પણ ભ્રમણાનો બીજો પ્રકાર છે. એવે પ્રસંગે આપણે સ્વીકાર અને સમજણપૂર્વકની, જ્ઞાનપૂર્વકની, હૃદયના ઉદાત્ત ભાવયુક્ત સાહસની વૃત્તિ ધારણ કરવી ઘટે છે. સંપૂર્ણ સમભાવ અને પ્રેમજન્ય સમજણથી આપણે જગતનાં અનિષ્ટોનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. એ કંઈ કોઈના ઉપર આભાર ચઢાવી ઉદારતા બતાવવાનો કે કોઈને ક્ષમા કરવાનો પ્રશ્ન નથી; પણ બંનેથી અત્યંત ઉચ્ચતર એવી દૈવી ભાવનાનો પ્રશ્ન છે. એવી દિવ્ય ચેતનાશક્તિ તો માણસને જેવો હોય તેવો ને તેવો જ સ્વીકારી લે છે. સામાના વર્તન કે વલણ ઉપરથી પોતામાં ફેરફાર થતો નથી. આ દિવ્ય ચેતનાશક્તિ પ્રેમશક્તિથી જ દુષ્ટમાં દુષ્ટ લુંટારાને અથવા છેક જ મામૂલી ગણાતા સાધારણ માનવીને તેઓ સંત બનાવી શક્યા છે, તેના અનેક દાખલા ઈતિહાસ-પ્રસિદ્ધ છે.

(‘જીવનસંદેશ’, આ. ૨, પૃ. ૨૬૬ થી ૨૬૯)

*

ક. ઉદારતા

જેમ પ્રભુને અને માનવીને જોડનાર સૂક્ષ્મ દોરી પ્રભુકૃપા છે, તેમ માનવી-માનવીને સાંકળનાર એટલી જ ને એવી સૂક્ષ્મ દોરી ઉદાર માનસ છે.

પ્રેમ દુન્યવી જીવનમાં ઉદાર માનસના સ્વરૂપમાં અવતરે છે. ઉદાર માનસવાળામાં પ્રેમ ન હોય એ અશક્ય છે. આમ, પ્રેમ અને ઉદાર માનસ પરસ્પર અવલંબિત છે. પ્રેમ-સ્વરૂપ થઈ જવા માટે કશાની પણ અનિવાર્ય આવશ્યકતા હો તો તે હાર્દિક અને માનસિક ઉદારતાની ને પ્રેમપાત્રનું સર્વ કંઈ સહી લેવાની તત્પરતાની. જેમ જેમ આ સહનશક્તિ વધતી જાય છે, એની અનિવાર્યતાની સમજણ પડતી જાય

છે, તેમ તેમ આપણાં જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્લાં થતાં જાય છે. એ નવી નવી સૃષ્ટિઓ નવાં નવાં ભવ્ય દૃશ્યો તે આપણી નજર આગળ ખુલ્લાં થતાં જાય છે, અને આપણે એક નવો જ જન્મ ધારણ કર્યો હોય. તાત્વિક અર્થમાં દ્વિજ બન્યા હોઈએ એવો અનુભવ આપણને થાય છે. આમ માનસિક ઉદારતા અને સહિષ્ણુતાનો અભ્યાસ આપણા સમસ્ત સૂક્ષ્મ શરીરમાં નવજીવનનો સંચાર કરે છે અને આપણા જડત્વને હટાવવા માંડે છે. આપણામાં જે જે જાતની સંકુચિત મનોદશા રહેતી હોય, સ્વાર્થવૃત્તિ રહેતી હોય, ‘મમત્વ’ રહ્યાં કરતું હોય, તે બધાંને તે આપણા મન:પ્રદેશમાંથી હાંકી કાઢવા માંડે છે અને આપણા જીવનને સાર્થક તથા આનંદમય કરે છે. આપણે સહિષ્ણુતા દ્વારા આનંદ, શાંતિ ને સુખ પ્રસારાવનાર હિમરશ્મિ (ચંદ્ર) બની જઈએ છીએ તેટલે અંશે આપણે ભગવાનના યંત્ર બનીને તેના દિવ્ય હેતુના સાધક બનીએ છીએ.

જીવનના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં માનવી માનવી વચ્ચે સહકાર અને સંમિલન વગર કોઈને ચાલી શકતું નથી. હાર્દિક ઉદારતા વગર આ સહકાર અને સંમિલન અશક્ય છે. પતિ-પત્ની વચ્ચે સ્વભાવના, દૃષ્ટિકોણના, બુદ્ધિના કે એવા ગમે તે જાતના વિભાજક ભેદો હોય તો પણ જો બેમાંથી એકમાં પણ આવો હાર્દિક ઉદારતાનો ગુણ કેળવાયો હશે તો તેઓ એકબીજામાં ભળી જ જાય છે અને પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ ઉતારી શકે છે. દુનિયા આપણી જ રાહે ચાલે, આપણા જ વિચારોને અનુસરે, આપણાં જ મૂલ્યાંકનો સ્વીકારે, આપણી જ રહેણીકરણીને અપનાવે અને આપણી જ લાગણીને માન આપે એવી એવી આશાઓ સેવ્યા કરવાથી આપણે જ દુઃખી થઈએ છીએ. અને આપણે મૃગજળની પાછળ દોડતા હતા એવો કડવો અનુભવ છેવટે આપણને થયા વિના રહેતો નથી. દુનિયા તો શું પણ આપણાં સ્વજનો પાસેથી પણ એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે. અને તેથી

જ આપણે કેવળ પોતાના ભલા સારું પણ ઉદાર-માનસ રાખવાની જરૂર છે.

હાર્દિક ઉદારતા એટલે જીવમાત્ર પ્રત્યે મૈત્રીભાવ. એનાથી જ આપણે વિશ્વબંધુત્વના સર્વોચ્ચ શિખરે પહોંચી શકીશું અને ‘સર્વ’ને ‘સ્વ’ તરીકે ઓળખતા તથા અનુભવતા થઈ શકીશું. આપણામાં જો ઉદારભાવ કે સૌજન્ય હોય તો આપણને સ્પર્શતા સર્વ જીવન-પ્રવાહોને આપણે પ્રભુ-સાગર તરફ વહેતી આપણી જીવનસરણીમાં વાળી શકીએ છીએ અને તેમ કરીને આપણી આધ્યાત્મિક ઉત્ક્રાંતિમાં વેગ આણી શકીએ છીએ.

અન્યના સ્વભાવને, વાણીને, જીવનદૃષ્ટિને, માનસને, લાગણીને, વૃત્તિને, જીવન-વ્યાપારને, ટૂંકમાં અન્યના સમગ્ર વ્યક્તિત્વને સન્માન આપવું એનું નામ જ હૃદય સૌજન્ય અથવા માનસિક ઉદારતા. પણ એનો અર્થ એમ નથી કે તેમ કરવા જતાં - યોગ્ય રીતે કરવા જતાં - આપણે બીજાંઓના દોષો પણ અપનાવી લઈએ છીએ. અનિષ્ટ પ્રત્યે ઉદાર માનસ એટલે એની ઉપેક્ષા. પણ જો બીજાઓ આપણા પોતાના ક્ષેત્ર પર હુમલો કરે, આપણા જીવનવિકાસની આડે આવીને ઊભા રહે તો એમને નમી પડવું, ઘેટાં જેવાં થઈ જઈને એમના આક્રમણોથી એમનો તેજોવધ થવા દેવો કે પરાસ્ત થઈ જવું એ કાંઈ ઉદાર માનસનું લક્ષણ નથી. તેવે વખતે તો આત્મશ્રદ્ધાપૂર્ણ, શાંત અને સબળ વિરોધ કરવો અને આપણને સફળતા મળે એટલી દૃઢતાથી ને એટલા પ્રમાણમાં વિરોધ કરવો એ જ ઉદાર-ભાવનું લક્ષણ છે. પણ તે જ સાથે હરકોઈ પ્રત્યે આપણું અનિષ્ટ કરનાર કે કરવા ઈચ્છનાર પ્રત્યે પણ તિરસ્કારની વૃત્તિ તો ઉદાર-ભાવનો લોપ જ બતાવે છે.

ઉદારભાવ એટલે જ સ્વાર્થી સુખની ભાવનાનો ત્યાગ, કશાનાયે પરિગ્રહથી ઉદારભાવથી ઉદ્ભવતો આનંદ મળી શકતો નથી.

(‘જીવનસંદેશ’, આ-૨, પૃ. ૧૩૨ થી ૧૩૮)

૩. નમ્રતા

જે ગરીબ બકરીથીએ વધારે ગરીબ છે, પણ જેના અંતરમાં સિંહના જેટલી શક્તિ ભરેલી છે તે સાચા અર્થમાં નમ્ર છે. નમ્રતા બુદ્ધિપૂર્વક કેળવી શકાતી નથી. એ તો આપમેળે જ હૃદયમાંથી ઊગી નીકળે છે. તેના પ્રાગટ્યને અનુકૂળ ભાવનાઓના પરિશીલનથી આપણે નમ્ર બની શકીએ.

જીવનની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં હંમેશાં અંતર્ગતપણે વહી રહેલી 'હુંપણા'ની વૃત્તિ હોય છે. સંસારના વિધવિધ અનુભવોથી જ્યારે અંતરમાં એમ સમજાય છે કે જે જે કંઈ બને છે કે બની રહ્યું છે, તે આપણી નહિ, પણ ઈશ્વરની ઈચ્છાને આધીન છે ત્યારે સંસાર પ્રતિનું 'હુંપણું' મોળું પડે છે. જગત પ્રત્યે ઊંડી ઉદાસીનતા અને વૈરાગ્યની ભાવના પ્રકટે છે.

શૂન્યતા એ નમ્રતાનું માપ છે. શૂન્યતા એટલે અહંતાનો સર્વાંશે લય. જેને લેશ પણ અહંતા કે અભિમાન નથી રહ્યું તેને જ નમ્રતા વરે છે.

પરંતુ આવું થતાં પહેલાં પોતે વિચારી વિચારીને, સમજી સમજીને, વારેવારે, ટકોરી ટકોરીને, પોતાની જાતને સંકેલી સંકેલીને અને સંકોરી સંકોરીને નમ્રતાનો ભાવ કેળવવો પડશે. એ ભાવ કેળવ્યા વિના સાધનાના માર્ગમાં એક ડગલું પણ આગળ તે ચાલી શકવાનો નથી. જેનામાં સાચી નમ્રતાનો ગુણ છે અથવા એવા થવાની હૃદયની જેની ઝંખના છે તેવા જીવને તો જીવનપથમાં વચ્ચે મળતાં વિઘ્નો વટાવવાની હિંમત, સાહસ, ખંત અને ઉદ્યોગની ભાવના સહજ મેળે જન્મીને તેને વેગ આપ્યા કરે છે અને એવા પ્રકાશથી દોરાઈને જ સાધુહૃદય પંથ કાપ્યે જાય છે. નમ્રતા વિનાની કોઈ પણ જાતની સાધના અંધકારમય છે, અજ્ઞાનમય છે.

નમ્રતાનો ગુણ કેળવવા માટે સાધકે પોતાના સ્વભાવના અંતરમાં અનેકવાર જ્ઞાનપૂર્વક ઊતરવું પડશે. ત્યાં એના સ્વભાવના હૃદયમાં અનેક પ્રકારની

અહંતાઓ ભરાઈ પડેલી છે. એ અહંતાનાં સ્વરૂપો સ્થૂળથી માંડી સૂક્ષ્મ સુધીના જુદાં જુદાં પ્રકારનાં હોય છે. અહંતા પોતે જ કદી તો નમ્રતાનું રૂપ ધારણ કરીને વેશપલટો છુપાવી રાખે છે. એની ચાલબાજીની કોને સમજણ પડે છે ? પરંતુ જેને સાધનાના એકધારા પ્રયત્નમાં જ પડ્યા રહેવાનું સૂઝી ગયું છે, તેવો જીવ તેમાંથી ઊગરી ગયા વિના રહેતો નથી.

બધી ઈન્દ્રિયો ને મન તથા પ્રાણ સમગ્રપણે જ્યારે મૌન સેવે છે, ત્યારે જ નમ્રતાનો સાત્વિક ગુણ જીવનમાં સાકાર થાય છે. જીવનવિકાસને યોગ્ય એવી નમ્રતાના સહજ સતત પરિશીલનથી જીવન આપોઆપ સાધનામય બની જાય છે તે એમ થતાં કોઈ પરમ ગૂઢ અંતરશક્તિના પ્રદેશમાં મન પ્રવેશી ત્યાં પ્રશાંત થાય છે.

(‘જીવનસંદેશ’, આ-૨, પૃ. ૨૬૩ થી ૨૬૫)

*

ઈ. તમસ - રજસ - સત્વ

તમસ ગતિ કરતું જણાય પણ હોય ઠેરનું ઠેર. પરિમિતપણું, સ્થિતિસ્થાપકણું ને નિષ્ક્રિયપણું એ એનાં લક્ષણ છે. એટલે આપણે જો વિશેષ અર્થમાં ગતિ કરવી હોય તો રજસ ગુણને ધક્કેલવો પડશે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં આ ગુણ પણ રહેલો છે. આમ પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થવાનાં કારણોમાં પદાર્થનો ગતિશીલતાનો - રજસનો - ગુણ છે, પરંતુ જો આ ગુણો જ માત્ર પ્રત્યેકમાં હોત તો વસ્તુમાત્રમાં જે પ્રકાર-ભેદ છે તે ન હોત. જડ અને ચેતન, અથવા પશુ અને માનવી - એવા ભેદો ન પડત. સ્થિતિસ્થાપકતા (તમસ) અને ગતિશીલતા (રજસ)ના ગુણધર્મોના પરિણામને લીધે જે ગોઠવણી થયા કરે છે તે પણ પદાર્થનો ગુણ જ છે અને તેને પદાર્થનો સત્વગુણ ગણાય. પ્રત્યેક ચીજ પોતપોતાની સ્થિતિમાંથી સહજમેળે નીકળવાના સતત પ્રયત્ન કર્યા જ કરતી હોય છે.

આમ જો આપણે આપણા જીવનધ્યેયો સાકાર કરવાને કાજે જીવતો ખ્યાલ સેવીને રજસના ગતિશીલતાભર્યા ક્રિયાધર્મને આપણા પ્રત્યેક કર્મ, વ્યવહાર, વર્તન-સંબંધ આદિનો આદિમાં એને ધ્યેયાકાર વૃત્તિમાં સ્થિર કરવાને જાગૃતિવાળા રહ્યા કરતા હોઈએ તો ઘણો ફેર પડ્યા કરે. પરિમિતતામાંથી (તમસમાંથી) જીવનધ્યેયાકારની વૃત્તિ ગતિશીલક્રિયા ધર્મમાં (રજસમાં) જીવંતપણે બન્યા કરે ત્યારે આપણને આધ્યાત્મિક અનુભવો થવાના અને તેમાં યોગ્ય વ્યવસ્થિત (સત્વ) પ્રગટે. જ્ઞાનપૂર્વકની ચેતનાની વ્યવસ્થિતિ તે સત્વનું લક્ષણ છે. તેમાં સમતા છે, એકની એક સ્થિતિ છે, પરંતુ ચેતન છે, જડતા નથી.

પ્રત્યેક કર્મ આ ત્રણ ગુણ અંગે થાય છે. આ ત્રણેય ગુણનાં જુદી જુદી રીતનાં સંમિશ્રણથી જુદી જુદી ભૂમિકાવાળી જુદી જુદી દશાઓ જન્મે છે અને તે દશામાંના કર્મોનો પ્રકાર પણ ભિન્નભિન્ન બન્યા કરે છે. જ્યારે જ્ઞાનમય ચેતનાભરી જાગ્રતિ સતત પ્રકટે છે ત્યારે જ સમતાયુક્ત પ્રસન્ન મસ્ત ડોલન પ્રકટે છે તે સાત્વિક ભાવનાનો પ્રકાર છે અને અંતે તો જીવની શિવપણામાં ગતિ થતાં તમસ સત્માં, રજસ 'ચિત્ત'માં અને સત્વ આનંદમાં-સચ્ચિદાનંદમાં પરિવર્તન પામે છે. (જીવનપ્રેરણા, આ-૩, પૃ. ૧ થી ૫)

સાધકે પોતાના જીવનમાં ક્યારે કયો ગુણ કામ કરી રહેલો છે તે સમજવું જોઈએ, ને તે સમજી સમજીને તેને ગુણોની અસરથી ભાવનાબળ પ્રકટાવીને મથવું જોઈએ. એક જ દિનના ગાળામાં ઘડીકમાં તમસ, ઘડીકમાં રજસ અને બહુ જ ઓછો કાળ સત્વગુણ પ્રવર્તેલો હોય છે.

તમોગુણમાં આળસ, જડતા, પ્રમાદ, નિર્બળતા, અશ્રદ્ધા, શિથિલતા, અશક્તિ, અકૌશલ, બસ પડ્યા જ રહેવું, ઉમંગનો અભાવ, બેળે બેળે થવું, શંકા-કુશંકા, નિરાશા, વિવાદ, રોદણાં, મંદતા,

અગ્રહણાત્મક સ્થિતિ, સાનમાં સમજી જવાની અશક્તિ, ખાંખત ને ખંતનો અભાવ, અચોક્કસતા, બેપરવા, બેદરકારી, અનિયમિતતા, સાતત્યનો અભાવ, યદ્દાતદ્દાપણું, થાક, મોહ, અજ્ઞાન, આળસ, ઠંડા ને વાસી પદાર્થ-ખાદ્યવૃત્તિ, મંદગતિ, ભૂલકણાપણું, રગશિયાપણું, નિર્બળતા, મંદ સૌંદર્યગ્રહણશક્તિ, મંદરસવૃત્તિ, લાગણીના મર્યાદિત પ્રત્યુત્તર આદિ હોય છે.

રજસમાં વેગ, ગતિ, શક્તિ, કુશળતા, ચપળતા, પરિસ્થિતિને કાબૂમાં લેવાની ઈચ્છા, સક્રિયતા, સબળપણું, હાંશ, પુરુષાર્થ કરવાની ખેવના, આશાવાદ, એક ને એક સ્થિતિમાં રહેવાની અનિચ્છા, ઝઝૂમવાની વૃત્તિ, આગ્રહો, નેતા થવાની વૃત્તિ, અહમનું જોશ, કીર્તિની ઝંખના, ચોકસાઈ, નિયમિતતા, સાતત્ય, ખંત, શીખવાની આતુરતા, સર્જનશક્તિ, ઉમંગ, ગ્રાહકતા, આવેગ, આવેશ, કામના, આશા, ઈચ્છા, અપેક્ષા, ચંચળતા, સ્ફૂર્તિ, તરવરાટ, આસક્તિ, ધાંધલ, પ્રવૃત્તિપ્રિયતા, હરીફાઈ, લોભ, હિંસાખોરી, અભિમાન, તીખું-ખારું ખાદ્યવૃત્તિ, અનુદારતા, બુદ્ધિની હઠીલાઈ આદિ હોય છે.

સત્વમાં સમતા, શાંતિ, આનંદ, પ્રેમ, પ્રસન્નતા, સ્થિરતા, મુલાયમતા, નિરાગ્રહ, સરળતા, સત્યપ્રિયતા, ક્ષમા, કરુણા, નમ્રતા, નિર્દોષતા, અભય, અહિંસા, ઈન્દ્રિયદમન, દાન, શાસ્ત્રાભ્યાસ, ત્યાગ, નિર્લોભતા, અદ્રોહ, અવિચળતા, કોમળતા, ન્યાય, બ્રહ્મચર્ય, પવિત્રતા, ભક્તિ, આરોગ્ય શક્તિપ્રદ, ખાદ્યવૃત્તિ, સહિષ્ણુતા, અમાનિત્વ, સર્વભૂતહિતરતપણું, બુદ્ધિશાળી અને સમપ્રમાણ મન, બુદ્ધિ અને સૌંદર્યરસવૃત્તિથી પ્રેરાતી સંકલ્પશક્તિ, આત્મસંયમ, સંસ્કારિતા, સપ્રમાણતા, મધ્યમમાર્ગપ્રવણતા આદિ હોય છે.

સત્વગુણ આપણા આધારમાં જીવતો મહત્વપણે પ્રકટ્યા કરેલો હોય છે; તે વેળા શરીર, મતિ, મન,

પ્રાણ એ ચારેમાં તે મુખ્ય ભાગ ભજવ્યા કરે છે ને સાત્વિક ગુણો ઉભરાયા કરે છે. સત્વગુણનું બળ જામતાં જામતાં એક એવી દશા પ્રકટતી હોય છે કે તેમાંથી જ્ઞાનદશાનો અભ્યુદય થતો અનુભવી શકાતો હોય છે. સત્વગુણ મહત્ત્વે કરીને જ્ઞાનપ્રધાન હોય છે ખરો; પરંતુ એનો અર્થ એવો નથી કે એમાં ભાવના-ભક્તિ ન જ હોય; કે કર્મયોગ પરત્વેનાં લક્ષણો પણ ન હોય. સાત્વિક ગુણ પ્રકટતાં સાધનાના ભાવનો વિકાસ સહજપણે થયા કરતો હોય છે.

સત્વમાં સાત્વિક ગુણોનું પ્રાકટ્ય સહજ હોવાથી તેનો લાભ પૂરેપૂરો સમય એકાગ્રતાથી સાધનાના કર્મમાં જ વપરાય. એમ જો જાગ્રતિયુક્ત તકેદારી ને સાવચેતી રાખી શકાય તો સાધના કર્મના ફાલની પ્રક્રિયામાં વધુને વધુ ઉત્સાહ પ્રકટ્યા કરે. સત્વગુણમાં ઉચ્ચ ક્ષેત્રનો પુરુષાર્થ કરવામાં ઉત્સાહ ને ઉમંગ પ્રવર્તે છે. ઝાઝા કશા વિચારોની ગડમથલ હોતી નથી. સગડગ, સંશય, શંકા, ધમસાણ, દ્વિધાભાવ, આદિની ગેરહાજરી હોય છે. એટલે સબળ ભૂમિકાનો લાભ જેટલો ઉઠાવાય તેટલું ઉત્તમ છે.

સાધનામાં આગળ જવામાં એક એવી સ્થિતિ પ્રવર્તે છે કે કોઈ કારણમાં સત્વગુણ તો કેટલાંક કારણોમાં રજોગુણ પણ કાર્ય કરતો હોય છે.

રજોગુણમાં અહંપ્રાધાન્યપણું રહે છે. તેમાં જે પ્રકારનો અહમ્ છે તે અત્યંત વેગવાળો હોય છે; તેથી એવા સાધકે વધુમાં વધુ ચેતનામુક્ત જાગ્રતિ રાખીને નમ્ર રહેવાને સજાગ રહેવું. દરેક જીવમાં અને પદાર્થમાં ત્રણે ગુણ રહેલા છે. એક કે બે ગુણોવાળું અસ્તિત્વ અશક્ય છે. ત્રણે ગુણોમાં અવારનવાર ચઢઉતર, ઓછા વધતાપણું થયું જતું હોય છે. સત્વ ઉત્તમ, રજસૂ મધ્યમ અને તમસને કનિષ્ઠ કહેવાયો છે. તમસ ને રજસને સત્વમાં, તથા રજસને સત્વમાં પરિણામાવી શકાય છે; આખરે સાધકે તો ત્રણેય ગુણોની પાર થઈ ત્રિગુણાતીત થવાનું છે.

મન બુદ્ધિથી પ્રાણ કે અહમ્ પર કાયમનો ને ભરોસાપાત્ર કાબૂ લાવી શકાતો નથી. તે કાબૂ જીવતો નથી હોતો. જીવંત, ચેતનામય ને જ્ઞાનાત્મક સંયમ કાજે તો એનાથી પર જે શક્તિ છે તે દ્વારા તે યોગ્ય રીતે સાધી શકાય. પ્રભુની કૃપાશક્તિમાં જે સાધકને શ્રદ્ધા, ભક્તિ પ્રગટેલાં છે, એવો જીવ જ્યારે પોતાનાં કરણોની શુદ્ધિ કાજે શ્રીહરિને હૃદયમાં હૃદયથી હૃદયનો આર્ત અને આર્દ પોકાર પાડે છે, ત્યારે તેવા પોકારથી જે કામ બને છે, તેવા પ્રકારનું કામ (કે શક્તિ), નીતિ કે સદાચારના નિયમો માત્ર પાળવાથી બની શકતું નથી. નીતિ કે સદાચારના નિયમો પાળવાની જરૂર છે, તે હકીકત તદ્દન યથાર્થ છે, કિન્તુ તે એકલું ને એટલું જ પૂરતું નથી. જ્ઞાનભક્તિમાર્ગયોગથી અંતઃકરણની પૂર્ણ વિશુદ્ધિ પ્રમાણમાં જેટલી સરળતાથી, ઝડપથી અને આસાનીથી થઈ શકે છે તેટલું ને તેવું મન-બુદ્ધિજન્ય સંયમ કે ગુણોની ખાતર ગુણોના વિકાસની સાધનાથી થયું શક્ય નથી લાગતું.

અનેક પ્રકારનાં પ્રાણ, અહમ્થી ઊઠતાં આંદોલનો પ્રભુકૃપાથી પ્રેમભક્તિ ભાવે પ્રભુસ્મરણ સાથે સમજવાને મથ્યા કરતો. આવા જ્ઞાનપૂર્વકના અભ્યાસનું પરિણામ તો એ થવા માંડ્યું કે સમતા, તાટસ્થ્ય, શાંતિ, વિવેક, પ્રસન્નતા, સહિષ્ણુતા આદિ સાત્વિક ગુણો એની મેળે પ્રકટતા અનુભવાયા હતા. આમ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની જાગ્રતિથી ને તેના હેતુ અર્થે પળાતા જતા સાધનાના અભ્યાસથી ગુણો તો આપોઆપ કેળવાતા જતા હોય છે, તે નિશ્ચિત અનુભવની હકીકત છે. એકલા ગુણો કેળવવાનો મહાવરો આ જીવનો કદી ન હતો.

(‘જીવન સંશોધન’, આ-૨, પૃ. ૨૫૭-૨૫૮, ‘જીવન પોકાર’, આ-૪, પૃ. ૯૪ થી ૯૬, ૧૨૪, ૩૫૨)

*

આપણને જે જે કંઈ અનુભવ થાય, તેને ઊંડા ને ઊંડા ઉતારતા જઈએ તો, તે અનુભવ અને તેની અસર ઝાઝો વખત ટકશે. પછીથી જીવંત સ્વરૂપ બનશે અને તેનો ખરો લાભ ઉઠાવી શકીશું.

આપણા જીવનનો જો સૂક્ષ્મની ભાવનામાં વિકાસ કરવો હશે તો આપણે સૂક્ષ્મ અનુભવોમાં સૂક્ષ્મભાવ સમજવાનો પ્રયત્ન કરવો પડશે. એ જાતની સમજ પહેલાં તો આપણે આપણામાં બુદ્ધિથી ઉતારવી જોઈશે. બુદ્ધિથી તે સમજણમાં ઊતરી શકશે ખરી, પરંતુ તેને લાગણી અને ભાવના પ્રદેશમાં લઈ જઈને પોતાના વિકાસ માટેનાં અર્થવાળાં સૂચન મળ્યાં કરે અને અનુભવો તેવી રીતે આપણા હૃદયમાં અંકાય તો એમ કરતાં કરતાં આપણને સ્થૂળમાંથી સૂક્ષ્મભાવ સમજાતો જશે અને તેનું રહસ્ય હૃદયમાં ઊતરવા માંડશે.

અનુભવ એવો હોવો જોઈએ કે તે અનુભવમાંથી મળેલું જ્ઞાન હૃદયમાંથી ખસી ન જાય.

ભગવાન ભલે ને કદાચ ભારેમાં ભારે મોટા અનુભવ કરી બતાવે, પરંતુ તેથી કરીને આપણામાં જ્યાં સુધી અનુભવનો યોગ્યપણે લાભ લેવાની શક્તિ, દૃષ્ટિ ને તેવી અભિલાષા પ્રગટ થયેલી હોતી નથી, ત્યાં સુધી તેવા અનુભવો ઉપર ઉપરથી ચાલ્યા જાય છે.

અનુભવ કશા આધાર વિનાનો હોવો જોઈશે, એટલે કે સ્વયંભૂ પ્રકટ્યા કરેલો હોવો જોઈશે. એવા અનુભવની આગળ-પાછળ કશી સમજણ, માની લીધેલી કલ્પનાનું જોશ, સંસ્કાર વગેરે એવું કશું ન હોવું જોઈએ. જે અનુભવ થયો હોય અને તેની યોગ્યતા ને તેના મહત્વની દૃષ્ટિ સાથે જે સાધક હૃદયથી એની નિષ્ઠા રાખ્યા કરે છે, ને એની શક્તિ પર પોતાના જીવનનું સર્વ કંઈ ન્યોછાવર કર્યા કરે છે તો તેને જીવનમાં પ્રકટેલો તેવો અનુભવ આગળનો માર્ગ ખુલ્લો કરીને બતાવ્યા કરે છે ને તેમાં પ્રવેશ કરાવ્યા કરે છે. આમાં ભ્રમણામાં પડી જવાનો કદી સંભવ રહેતો નથી.

(પરમ) અનુભવ થવા માટે સતત ચિંતન અને ધ્યાન જરૂરનાં છે. તેનાથી ભૂમિકા રચાય છે. અમુક ભૂમિકા રચાય તે પછી અનુભવ થવા માંડે છે. જીવનનો નિચોડ અનુભવ છે. પણ તે ત્યારે જ થાય કે જ્યારે આપણે ભગવાનમાં સતત યુક્ત રહેવાનો જાગ્રત પ્રયત્ન કર્યા કરતા હોઈશું ને એવો યજ્ઞ અવિરત દીર્ઘકાળ પર્યંત ચાલુ રહે તો આપણામાં એવો આંતરિક ભાવ ખીલી ઊઠશે કે તેના પ્રતાપે સર્વ કંઈ થવું શક્ય છે.

(‘જીવનમંથન’, આ-૨, પૃ. ૩૪૨,
‘જીવનપગથી’, આ-૩, પૃ. ૭૪-૭૫)
*

ગયેલા આત્માને...

૧. નડિયાદ નિવાસી સ્વજન શ્રી હિતેશભાઈ જે. પરીખનાં ધર્મપત્ની શ્રીમતી પૂર્ણિમાબેનનો દેહાંત તા. ૧૪-૧૧-૨૦૧૮ના રોજ થયેલ છે.
૨. નડિયાદ નિવાસી સ્વજન શ્રી પ્રણવભાઈ દેસાઈના સસરા શ્રી રમણભાઈનો દેહાંત તા. ૧૫-૧૧-૨૦૧૮ના રોજ થયેલ છે.
૩. નડિયાદ નિવાસી સ્વજન શ્રી નિલેશભાઈ જે. પટેલનાં માતૃશ્રી તારાબેનનો દેહાંત તા. ૨૦-૧૧-૨૦૧૮ના રોજ થયેલ છે.
૪. અમદાવાદ નિવાસી શ્રીમતી પદ્માબેન જે. શાહનો દેહાંત થયેલ છે.

પ્રભુ સર્વેના આત્માને શાંતિ અર્પે તેવી અભ્યર્થના.

આત્મનિવેદન એટલે આપણને ચેતનના ભાવથી સંકળાવનાર દિવ્ય સાંકળ.

જે કોઈ પોતાની નબળાઈઓ છુપાવતો નથી ને નિવેદન કરતો રહે છે તે તો સારી વાત છે, પરંતુ જો તેવાં નિવેદનોમાંથી પ્રાણ ન પ્રકટતા હોય ને તેવાં ને તેવાં જ જીવપ્રકારનાં વલણોમાં ફરી ફરીને પરોવાવાનું બન્યા કરતું હોય તો તેવા જીવે ચેતવું જોઈએ, વિચારવું જોઈએ, કારણ કે હૈયાના નિર્ગળતા ભાવભર્યા, સચ્ચાઈભર્યા, પ્રામાણિક નિવેદનથી તો ટકારી આવવી ઘટે. કેટલાક જીવોને વિશે એવો પણ અનુભવ છે કે તેઓ આત્મનિવેદન તો કરે છે, તેમ છતાં પોતાની નિર્બળતાઓને છાવરતા હોય છે.

આત્મનિવેદનમાં હૃદયનો ભાવ મહત્વપણે હોય તો તેમાં અભિમાન નથી હોઈ શકતું. આત્મનિવેદનથી આપણા હૃદયનો સંબંધ વધુ ને વધુ ચેતનભાવે નિકટવર્તી બનતો જાય છે ને વધુ ને વધુ ખુલ્લા થતા જઈએ છીએ. આપણામાં સરળતા, પ્રસન્નતા, સંતોષ પ્રકટતાં હોય છે. જેમ મળની શુદ્ધિની વિધિની પ્રક્રિયા છે તેમ શ્રીપ્રભુના ચરણકમળે થયેલા નિવેદનનું છે. આત્મનિવેદનમાંથી પ્રત્યક્ષ નમ્રતા પ્રકટવી ઘટે. કરણોની શુદ્ધિ થતી અનુભવાવી જોઈએ.

હૃદયનાં આત્મનિવેદનો કાંઈ રોદણાં નથી. રોદણાં રડવાથી શું વળે ? સાચું ખરેખરું હૃદયથી હૃદયનું થતું આત્મનિવેદન તો એક પ્રકારની શક્તિ પ્રકટાવે છે. તે આપણને વિશેષ જાગ્રત કરે છે. આપણી નિર્બળતાને ચીંધે છે. તેમાંથી સબળ બનવાની પ્રેરણા આપે છે. જે બાબતનું આત્મનિવેદન આપણે કરતા હોઈએ તે અંગેની સતત જાગ્રતિ જો આપણામાં પ્રકટતી અનુભવાય તો આત્મનિવેદન સાચું પ્રમાણવું. જે બાબતનું નિવેદન થઈ શક્યું હોય તેવા એકરારમાંથી તો ફરીથી તેવું કર્મ ન બની શકે એવી જ્ઞાનયુક્ત જાગ્રતિ પ્રગટવી ઘટે; તો જ તે સાચો હૃદયનો એકરાર ગણાય.

(‘જીવનપ્રવેશ’, આ-૧, પૃ. ૬૦૧,

‘જીવનમંથન’, આ-૨, પૃ. ૧૫૦-૧૫૧)

*

પિયરનાં લાડ ને સુખ, પિયરનાં મોજ ને કોડ વહેતા સ્રોતના જેવું પિયરનું નિર્મળું જીવન.

પિયરમાં મા તણો ખોળો, પિયરના પ્રેમની છોળો, જગતમાં ક્યાંય નહીં ભાળો, ભલે છોને બધે ખોળો.

પિયર સ્વચ્છંદ નિર્દોષે, રમત ગમ્મત ઘણી કરતાં વિના બોજા, વિના ચિંતા, ચહું માગ્યું મળે મેવા.

રિસાવાની, મનાવાની, બિજાવાની, ચીડવવાની, ગમે તે ગાંડી ને ઘેલી હઠો કરવા લહેજત શી !

નથી ત્યાં શેઠ કે માલિક અમારા તો અમે રાજા; ઈશારે સૌ બને રાજા અમારા ઠાઠ ન્યારા ત્યાં,

બધાંયે વૂહાલથી અમને ભીંજી, રાજી, વળી રાખે; કશાની ના પડી અમને પિયરની મોજ ન્યારી છે.

પિયરમાં સૌ લડાવે છે, પિયરમાં સૌ પટાવે છે, પિયરમાં સૌ હસાવે છે, પિયરનો રંગ એવો છે.

પિયરમાં ખૂબ મસ્તાના થઈ ફરવા અને હરવા-તણી મસ્તી અજાયબ જે મળે તે ક્યાંય બીજે ના.

પિયર સંપૂર્ણ અવલંબન-ની શૈયા તે અનોખી છે. સૂવાનું સોડ તાણી જ્યાં મીઠું મીઠું શું લાગે છે !

જગત ક્ષુલ્લક બધું લાગે પિયરની આગળે જે તે, પિયર મારું સદા જીવજો સદા ખપજો પિયર મુજ તે.

અમોને સર્વ સંભાળે, અમોને સર્વ સંભારે, અમોને સર્વ બહેલાવે, પિયરતોલે ન કો આવે.

અમારો ભાવ સૌ પૂછે, અમોને સૌ રમાડે છે; અમોને જોઈને રાજી પિયરમાં શાં બને પોતે !

(‘જીવનપ્રવેશ’, આ-૩, પૃ. ૧૩૧)

*

સાધના કરતાં કરતાં અથવા ધ્યાન સમયે કે ગમે તે વખતે ચમત્કારો દેખાય; આપણામાં કોઈ નવી શક્તિ આવી છે એવું સમજાય; અમુક સિદ્ધિ મળે, પરંતુ આ બધા તરફ કશું લક્ષ્ય પરોવવું નહિ. તે ફસાવનારી વસ્તુ છે. આપણને તો બસ ભગવાન જ ખપે.

સાચો ને યોગ્ય ચમત્કાર તો પ્રકૃતિનું રૂપાંતર થાય તે છે. ભાવનામાં અખંડતા પ્રસરતાં પ્રસરતાં મનમાં નીરવતા, બુદ્ધિમાં પ્રજ્ઞાવસ્થા, ચિત્તમાં ચેતનાની ભાવના, પ્રાણમાં એક માત્ર ભગવદ્ ભાવનાની ઝંખના ને અહમ્માં પ્રભુ પ્રેરિત શક્તિ - એવાં પરિણામ પ્રકટતાં પ્રકટતાં શરણાગતિને પ્રભુકૃપાથી પામીશું. આપણે તો આ પ્રકારની ભાવાત્મક પરિણામજનક ચમત્કારની વાંછના રાખવી.

ચમત્કાર તો જોવા જઈએ તો પળે પળે જડે તેવા છે. ચમત્કાર અંગેની સમજણ સમાજમાં જે પ્રવર્તે છે, તે જ્ઞાનને ઘોતક નથી. આપણા પોતાના જ જીવનમાં જીવદશાની કક્ષામાં પણ કેટકેટલા ફેરફાર થતા હોય છે! તે શું ચમત્કાર નથી? જડ પ્રકારના વિધવિધ ચમત્કારો જીવનમાં જોઈએ તેટલા જડે તેમ છે. સાચી રીતે તો આપણાં કરણોની પૂર્ણ શુદ્ધિ થઈને

આપણે પૂર્ણ નિરંહકારી, કામરહિત, દ્વંદ્વાતીત, ગુણાતીત આદિ પ્રભુકૃપાથી થઈ શકીશું એ જ આપણાં માટે ખરો ચમત્કાર છે. આપણે તો આ ચમત્કારની વાંછના રાખવી.

સાધકના દિલને અથવા એના હૃદયને આઘાત આપવા માટે, એટલે કે એના જીવન-વલણને પલટાવવા માટે, પ્રેરણાત્મક ભાવનાયુક્ત-યોગ્ય ચમત્કારનું સ્થાન રહે છે ખરું. સાધનામાર્ગમાં યોગ્ય ચમત્કારને સ્થાન છે. પરંતુ જો એવા ચમત્કાર ઉપર આપણી શ્રદ્ધા ને વિશ્વાસ ઠરેલાં ન હોય અને શંકા-કુશંકા એના પર થયા કરી તો તે પોતાના ભાવ યોગ્ય રીતે ભજવી શકશે નહિ. તે જોઈતું પરિણામ ભજવવામાં નિષ્ફળ જશે. ચમત્કાર એ કંઈ જાદુનો ખેલ નથી. હાડકું ઊતરી ગયેલું હોય, ત્યારે તેને એક સખત આંચકો મારીને બેસાડવામાં આવે છે. તેવી રીતે સાધકને તેવો અનુભવ શ્રીભગવાન કો'કવાર કરાવે છે ખરો.

(‘જીવનમંથન’, આ-૨, પૃ. ૩૩,
‘જીવન સંશોધન’, આ-૧, પૃ. ૨૬૮-૨૬૯,
‘જીવનપગથી’, આ-૩, પૃ. ૧૫૯)

*

‘હરિ:ૐ ગુંજન’ને ભેટ આપનારની યાદી

(૧)	શ્રી શ્લોક હિમાંશુભાઈ દેસાઈ (નડિયાદ)	રૂ. ૨૫,૦૦૦/-
(૨)	શ્રી હિરેન નીતિનભાઈ ધોળકિયા (અમદાવાદ)	રૂ. ૧૪,૦૦૦/-
(૩)	શ્રી કિરીટભાઈ જોષી (ગાંધીનગર)	રૂ. ૧૦,૦૦૦/-
(૪)	શ્રી કાન્તિભાઈ નાથાલાલ પટેલ (નરોડા)	રૂ. ૫,૦૦૦/-
(૫)	એક સ્વજન	રૂ. ૫,૦૦૦/-
(૬)	શ્રી ભરતભાઈ એમ. પટેલ (અમદાવાદ)	રૂ. ૧,૫૦૦/-
(૭)	પ્રજ્ઞાબેન જોષી (ગાંધીનગર)	રૂ. ૧,૦૦૦/-
(૮)	સુજશ્રી મૂદુલાબેન એમ. મુખી (અમદાવાદ)	રૂ. ૫૦૦/-

ઉપરોક્ત સર્વે સ્વજનોના આભારી છીએ.

સકામ ને નિષ્કામનો ભેદ આપણા જેવા માટે નકામો છે. સંસારવહેવાર પણ આપણે તો એનો છે, એટલે એને માટે ભાવના કરી કરીને બધું જ જે તે કંઈ કરીએ ને માંગીએ ને હૃદયના આર્ત ને આર્દ્ર નાદે પોકારે, પ્રાર્થનાભાવે એની કૃપામદદ યાચ્યાં કરીએ ને જે જે મળેલાં પ્રસંગના ઉકેલ બુદ્ધિથી થઈ શકે એવા હોય, ત્યાં ત્યાં મનના બધા સંકોચ છોડી દઈને તે કરી ચૂકવામાં એની ભાવના જીવતી રાખી રાખીને તે ઉપાયો લેવા જોઈએ. આમ કરવામાં કશો જ સ્વાર્થ નથી ને છે તો બધો જ છે. આપણે કામમાં પરોવાવાનું છે, તે પણ એની જ ભાવના પ્રગટાવવા. કર્મ વિના એના ભાવની ભૂમિકા કદી આકાર પામી શકતી નથી. કર્મ એ તો એની ચેતના પ્રાણશક્તિને જવલંત બનાવવા માટેની સુયોગ્ય તક છે. પ્રભુકૃપાથી તે મળેલું છે એવાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ કર્મ પરત્વે હોવાં ઘટે છે. કર્મ કરતાં કરતાં કોઈ પણ પ્રકારનો વસવસો મનમાં ન રહી જવો ઘટે. આપણે તો બધું જ એનું છે. અને જે જે ભોગવીએ તે તે બધું એના ખાતર જ ભોગવીએ ને આનંદમંગળ કરીએ. પહેલાં તો એનો જીવતોજાગતો સ્મરણભાવ-એના પર વારીવારી જઈને, એના પર સર્વભાવે ને સર્વરીતે સમર્પણ થઈ જવાવાનો, -હૃદયમાં પ્રકટપણે રહેલો હોવો જોઈએ. પછી બધું આનંદભાવે એની જ ભાવનામાં જીવતા રહીને ભોગવીએ ને તે પણ એને જ સમર્પીએ. જેટલું ભાષામાં આ લખ્યું છે તે જીવનમાં કેમ બની શકે તેવું કદાચ માનવીને લાગે. પણ સામાન્ય ભૂમિકાના માનવીનું જો વિચારીશું તો તેણે જે જે માની લીધું હોય છે, તે જેની જેની પકડમાં હોય છે, તે તે માટે તેના તેના માટે તે તેમજ કરતું હોય છે; કારણ કે એનું મન એમાં પૂરેપૂરું રસાત્મકપણે રહ્યાં કરતું હોય છે. તેવી જ રીતે શ્રીભગવાનના પ્રેમભાવમાં માનવીનું મન જો રમ્યાં કરતું હોય છે, તો તે સહજમળે તેવું જ કરતું જરૂર બની જાય...

(‘જીવનપ્રવેશ’, આ-૩, પૃ. ૧૨૭)

એટલે સંસારવહેવારમાં જે જે બધું મળે છે, તે તે આપણી જે બૌદ્ધિક સમજણ છે તેને, વધારે સૂક્ષ્મ ને સાત્ત્વિક બનાવવાને કાજે અને એ સમજણને જીવનમાં ઉતારવાને કાજે મળ્યા કરતું હોય છે. આમ ‘જે જે સર્વ પરિસ્થિતિ જગ મળે તે તે વિકાસાર્થ છે’.

એવો જ હૃદયસ્થ ભાવ તેના હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે જીવતો રાખીને તેમાં તેમાં પ્રવર્તીએ, તો કલ્યાણનો અનુભવ થયા વિના રહેવાનો નથી. જે કામમાં પ્રવેશ્યાં તેની આરપાર નીકળી જવાનું આપણે રાખવું જ પડશે. આપણાથી કશું અધૂરું તો ન જ મુકાય કે રખાય. પોતાનું શું થશે એવી કલ્પના પણ સાધકને તો ન ઊઠવી ઘટે. એવી દૃઢ રસરંગ ભાવનાત્મક જ્ઞાનભાનયુક્ત વૃત્તિ જીવનના મળતા સર્વ પ્રસંગોમાં જેની રહે છે, તે જરૂર તરી પાર ઊતરે છે, ને એવાને શ્રીપ્રભુનો સૂક્ષ્મ વરદ હસ્ત મદદ કરવા તત્પર ઊભો છે, એવો અનુભવ થયાં કરે છે. એવા થતા રહેતા અનુભવોમાંથી શ્રીભગવાનના ચેતનાત્મક સ્વરૂપના અસ્તિત્વની ખાતરી હૃદયમાં એને થઈ જાય છે; ને એક વાર એવું થઈ ગયા પછી સાધક કશાથી ભાગી શકતો નથી. એવાંને મુશ્કેલીઓ, ગૂંચ, વિઘ્ન, દુઃખ વગેરે તો આવવાનાં પણ એ તો એની ચેતના પ્રાણશક્તિને જવલંત બનાવવાનાં સાધનો રૂપે પ્રભુ મોકલતો હોય છે, એવું જે સાધકને તે તે વેળા જ્ઞાનભાન થાય છે; તેવા સાધકને તેવાં તેવાં મુશ્કેલી, ગૂંચ આદિના પ્રસંગોમાં પ્રભુની પરમ કૃપાનો અનુભવ થાય છે. મળતી સર્વ પરિસ્થિતિમાંથી પોતાનું લક્ષ, ધ્યેય પર જ સતત મીટ માંડીને ડગલું ભરવાનું જે સાધક રાખે છે, એવો તો ધ્યેયની પ્રતિ જ વધ્યાં કરતો હોય છે. એવાનો એવી રીતે કરેલો કશો પણ શ્રમ મિથ્યા થઈ શકતો નથી.

(‘જીવનપ્રવેશ’, આ-૩, પૃ. ૧૩૦)

જો બુદ્ધિથી જ્ઞાન થવા મથું છું તો હું વધારે ભ્રમમાં પડું છું;

આથી બધો એ વ્યવસાય એ છોડી પ્રભો ! તમારે શરણે જઈ છું. ૧૩

હું જો બુદ્ધિથી જ્ઞાન [= બ્રહ્મજ્ઞાનસ્વરૂપ] થવા મથું છું તો વધારે ભ્રમમાં પડું છું, આથી એ બધો વ્યવસાય છોડી [હે] પ્રભો ! તમારે શરણે જઈ છું.

પૂજ્ય શ્રીમોટા બુદ્ધિના બે પ્રકાર પાડે છે : “એક બુદ્ધિ તો અનેક પ્રકારની સમજણો, ટેવો-કુટેવોથી યુક્ત, અનેક જાતનાં પાસાંથી રંગાયેલી. એ તદ્દન જીવપ્રકારની, નિમ્ન [અધોગામી] પ્રકારની છે. જ્યારે બીજા પ્રકારની બુદ્ધિ જેમાં સદ્-અસદ્નો વિવેક જાગેલો છે અને જેનો જુદી જુદી અનેક પ્રકારની [ખોટી] સમજણોમાંથી છુટકારો થતો જાય છે. બીજા પ્રકારની બુદ્ધિ આ માર્ગમાં ઉપયોગી છે, જ્યારે પહેલા પ્રકારની બુદ્ધિ આ માર્ગમાં નડતરરૂપ છે.”

શ્રી રમણ મહર્ષિ કહે છે : “મનુષ્યની બુદ્ધિથી આંતરિક શોધનો માર્ગ મેળવાય છે. સતત અભ્યાસ પછી બુદ્ધિને સમજાય છે કે એ કોઈ ઉચ્ચતર શક્તિથી કાર્ય કરવા સમર્થ બને છે. એ સ્વયં એ શક્તિ સુધી પહોંચી શકતી નથી, તેથી એક તબક્કે એ કામ કરવાનું બંધ કરે છે. આમ એ કાર્ય બંધ કરે છે ત્યારે પણ પરમશક્તિ એકલી બાકી રહે છે. એ સાક્ષાત્કાર છે. આમ સ્પષ્ટ છે કે બુદ્ધિનો હેતુ ઉચ્ચતર શક્તિ પર પોતાની નિર્ભરતા જાણવાનો અને પોતાને માટે એ શક્તિ અગમ્ય હોવાનું જ્ઞાન મેળવવાનો છે. તેથી ધ્યેય મેળવતાં પહેલાં બુદ્ધિએ નષ્ટ થવું પડે છે.”

પૂ. વિમલાબહેન ઠકાર કહે છે : “અધ્યાત્મ બુદ્ધિનો વિષય નથી.” શાંકરભાષ્યને ટાંકીને તેઓ કહે છે : બ્રહ્મસૂત્રની યતુ:સૂત્રીના શાંકરભાષ્યમાં એક સૂત્ર છે : ‘ન હ્યેકાન્તેન અવિષયઃ’ સત્ય બુદ્ધિગ્રાહ્ય નથી, પરંતુ સર્વથી બુદ્ધિગ્રાહ્ય ન હોય એવી વાત નથી. એ શું છે એને તો બુદ્ધિ પકડી શકતી નથી, પરંતુ એ શું નથી. એને સમજવા માટે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.” ભટ્ટસાહેબ લખે છે કે બુદ્ધિથી સત્યને પામવા જતાં ભ્રમમાં પડી જવાય છે. પૂ. વિમલાબહેન કહે છે તે પ્રમાણે “મનની બધી જ ક્રિયાઓ યાંત્રિક છે. આથી જ્યાં જ્યાં યાંત્રિક ક્રિયાઓની જરૂર હોય ત્યાં ત્યાં બુદ્ધિનો ઉપયોગ છે, જો બુદ્ધિને સંસ્કારિત કરી હોય, સ્વચ્છ રાખી હોય અને તીવ્ર બનાવી હોય તો તેનો ઉપયોગ છે. અલબત્ત અધ્યાત્મમાં બુદ્ધિના બધા પ્રયત્નો અસંગત બની જાય છે.”

કઠોપનિષદનું અભિનવ ભાષ્ય રજૂ કરતાં શ્રી વિમલાબહેન ઠકાર લખે છે : ‘મેધા’ એ બુદ્ધિ-તત્ત્વનો એક ભાગ છે. બુદ્ધિ, મેધા, પ્રજ્ઞા, સ્મૃતિ વગેરે બુદ્ધિતત્ત્વના સાત વિભાગ છે. એ અલપ-ઝલપ માણવાની વસ્તુ નથી. બુદ્ધિતત્ત્વ તો પ્રચંડશક્તિ છે, છતાં પણ ઋષિ કહે છે કે કેવળ બુદ્ધિતત્ત્વ દ્વારા કે વિદ્વતા દ્વારા યથાર્થતા સુધી, પરમસત્ય સુધી પહોંચી શકાતું નથી. એનો અનુભવ કરી શકાતો નથી કે તેમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. જે પોતાની શક્તિ માત્ર બ્રહ્મનું શાબ્દિક સ્પષ્ટીકરણ પામવામાં વેડફી નાખે છે તેવી વ્યક્તિ માટે આ સત્યને પામવાનું અને તેના સુધી પહોંચવાનું શક્ય નથી. વિમલાબહેન ઠકારના આ સુવર્ણ વાક્યો સ્મરણમાં રાખવા જેવા છે : “માનવવિકાસની પરિપૂર્ણતા એમાં છે કે એ મન અને બુદ્ધિની મર્યાદાની પેલે પાર જાય અને ચેતનાના એક નવા પરિમાણમાં પ્રતિષ્ઠિત થાય.”

*

શાસ્ત્રો તણાં અધ્યયનો થકી જે ને જ્ઞાનચર્યા કરવા થકીયે

કદી નથી પ્રાપ્ત કરી શકાતું તે સંતની આશિષથી પમાતું. ૧૪

જે શાસ્ત્રો તણાં અધ્યયનો થકી ને જ્ઞાનચર્યા કરવા થકીયે કદી પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી તે સંતની આશિષથી પમાતું [= પામી શકાય છે].

આ શ્લોકમાં ભટ્ટ સાહેબ શાસ્ત્રોના અભ્યાસની, જ્ઞાનચર્યાની મર્યાદા વ્યક્ત કરે છે. મધ્યકલીન વેદાંતી કવિ અખો લખે છે : “જે જીવો ધર્મગ્રંથો અને ધર્મોપદેશકોની શબ્દજાળમાં ફસાય છે તેઓ ભ્રમમાં પડે છે. તેમની આંખોમાં શબ્દરૂપી વંટોળે ઉડાડેલ રજસૂ તમસની રજ પડતાં અહંતા-મમતા સેવતા થઈ જાય છે. એવાઓથી સદ્ગુરુના બોલ દૂર રહે છે.” ભારતીય સંસ્કૃતિના વારસા અનુસાર જેણે બ્રહ્મ વિશે સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાન મેળવ્યું છે, તે બ્રહ્મવિદ્ કે સિદ્ધપુરુષ નથી, પરંતુ જેણે બ્રહ્મને પોતાના શરીરમાં અને પોતાના રોજબરોજના વ્યવહારોમાં અનુભવ્યો છે, તે બ્રહ્મ-વિદ્ છે. કઠોપનિષદને સમજાવતાં પૂ. વિમલાબહેન ઠકાર કહે છે : “આત્મા વેદાધ્યયનથી, બુદ્ધિથી કે ખૂબ કથા-પ્રવચનો સાંભળવાથી પ્રાપ્ત થતો નથી [૧-૨-૨૩].” અહીં ઉપનિષદ કહે છે : ‘જે પોતાની શક્તિ માત્ર બ્રહ્મનું શાબ્દિક સ્પષ્ટીકરણ પામવામાં વેડફી નાખે છે તેવી વ્યક્તિ માટે આ સત્યને પામવાનું, તેના સુધી પહોંચવાનું શક્ય નથી.’

શ્રી રમણ મહર્ષિ કહે છે : “જો આત્મજ્ઞાન મેળવ્યા પછી પુસ્તકો વાંચો તો બધું સહેલાઈથી સમજાઈ જાય, પણ જો આત્મજ્ઞાન મેળવ્યા પહેલાં વાંચો તો ઘણી બધી ભૂલચૂક દેખાશે. એટલે પુસ્તક તમને કહેશે કે પહેલાં પોતાની જાતને બરાબર ઓળખો પછી મને વાંચજો. વિચાર કે શબ્દ શાશ્વત દિવ્ય સત્યને પકડી શકતાં નથી.” અલબત્ત શ્રી અરવિંદ આમ કહે છે : “શાસ્ત્રોના વાચન દ્વારા ભગવાનનું બૌદ્ધિક જ્ઞાન મેળવી શકાય, પરંતુ આમ છતાં સંભવ છે કે અનંત વિશે જે કાંઈ પણ વિચારી શકાય તે બધું આપણી પાસે હોય અને છતાં પણ આપણે તેને સહેજ પણ ન જાણતા હોઈએ.” ભટ્ટ સાહેબની પ્રાર્થના પ્રમાણે આવી પરિસ્થિતિમાં સંતની આશિષ કે દોરવણી જરૂરની બને છે.

બહુ વર્ષો પહેલાં શ્રીમોટાના સાન્નિધ્યમાં અમારે ત્યાં શ્રીમોટાના ‘નિમિત્ત’ પુસ્તકનું વાચન અને અનેક વિદ્વાનોનીની હાજરીમાં એની વિગતવાર ચર્યા થઈ હતી. સમગ્ર છણાવટને અંતે શ્રીમોટાએ સૌને આમ કહ્યું હતું : “તમે બધાં ભણેલાઓ, વિદ્વાનો આ બધાં શાસ્ત્રો-બાસ્ત્રો ઊંચાં મૂકો અને પ્રત્યક્ષ કરતાં થાઓ.” શ્રી રમણ મહર્ષિ કહે છે : “જેને પંડિત થવું છે તેને માટે શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ બરોબર છે પણ જેને પોતાના સ્વરૂપની ઓળખ કરવી છે તેણે તો આત્મવિચાર કે શરણાગતિનો આશરો લેવો પૂરતો છે.”

“શાસ્ત્રો તજાં અધ્યયનો થકી જે, ને જ્ઞાનચર્યા કરવા થકીયે; કદી નથી પ્રાપ્ત કરી શકાતું,” ભટ્ટ સાહેબના આ શ્લોકના સંદર્ભમાં એક વાત નોંધવા જેવી છે : શ્રી શ્રીમા આનંદમયીએ એક ભક્તને ભેગા મળી જ્ઞાનચર્યા કરવા વિશે ચેતવણી આપતા એક પત્રમાં લખાવ્યું હતું : “તે કહી શકે છે કે બધાંની સાથે બેસીને ભગવાનનું નામ, કીર્તન, જપ, ધ્યાન આદિ કરવામાં શું ક્ષતિ છે.? પરંતુ સંગનું જે આકર્ષણ છે તેમાં તે વિઘ્ન કરે છે. ચંચળતા આવવી સ્વાભાવિક છે. વળી [જ્ઞાનચર્યા વખતે] પ્રધાન કે મુખ્ય બનીને બેસવાની જ ઈચ્છા હોય કે રહે તો તેથી પણ અકલ્યાણ થાય છે. આવા સ્વભાવનાંચ સ્ત્રી-પુરુષો છે. આ શરીરને [શ્રીમાને] પુછવામાં આવે તો એ જ કહેશે : ‘પહેલાં સ્વયમ્ ઉત્તમ સાધકની જેમ એક સ્થાનમાં બેસીને, સાધના કરી પોતાનું પાત્ર ભરી લેવું જોઈએ, ત્યારે આપોઆપ જ વહેંચવાનું બનશે. પરંતુ જો પહેલેથી જ સેવા, શિક્ષા, આદિ દ્વારા વહેંચવાનું શરૂ કરી દેવામાં આવે તો તે શૂન્ય થઈ જશે અને છેવટે પશ્ચાત્તાપ કરવો પડશે.” આનો અર્થ એ થયો કે જો પોતાને પૂર્ણ થવું હોય, સત્યને પામવું હોય તો ગુરુઆજ્ઞાનું પાલન કરીને, ગુરુને પ્રસન્ન કરીને તેમની આશિષ કે આશીર્વાદની પાત્રતા કેળવવી પડશે.

*

તીર્થાટનો ભૂમિતલે કર્યાથી, અનેક યજ્ઞો પણ આચર્યાથી,

જે સત્યનું દર્શન ના થવાનું તે સંતની આશિષથી પમાતું. ૧૫

ભૂમિતલે તીર્થાટનો [= તીર્થોમાં ફરવું] કર્યાથી [= કરવાથી] [કે] અનેક યજ્ઞો પણ આચર્યાથી [= કરવાથી] જે સત્યનું દર્શન ના થવાનું [= થતું નથી] તે [સત્ય] સંતની આશિષથી પમાતું [= પામી શકાય છે].

પ્રસ્તુત શ્લોકમાં ભટ્ટ સાહેબ સત્સંગના લાભને સ્પષ્ટ કરે છે. યજ્ઞો, તીર્થયાત્રા જેવાં કર્મોથી પોતાના આત્માની ઓળખ કરી શકાતી નથી, પરંતુ

સંતો, જ્ઞાનીજનો, મુક્તપુરુષો, અનુભવી મહાત્માઓ વગેરેના સંગથી, એમની સેવાથી, એમના પ્રત્યક્ષ યા પરોક્ષ સંપર્કથી, તેમની આશિષ, તેમનો રાજીપો મેળવીને પોતાના સ્વરૂપની ઉપલબ્ધિના માર્ગમાં ગતિ કરી શકાય છે. શ્રી રમણ મહર્ષિને જુદા જુદા સમયે સત્સંગનો મહિમા સ્પષ્ટ કરતા કેટલાક શ્લોકો મળ્યા હતા. તેમનો તેમણે તામિલ ભાષામાં અનુવાદ પણ કર્યો હતો. તેમાંના એક શ્લોકમાં કહેવાયું છે : “જળમય તીર્થો, પાષાણમય મૂર્તિઓની સમાનતા મહાત્માઓ સાથે ન થઈ શકે, અહો કેવું આશ્ચર્ય છે ? તીર્થો અને દેવો ઘણા વખત પછી લોકોના ચિત્તને શુદ્ધ કરે છે, જ્યારે સાધુપુરુષ દષ્ટિમાત્રથી તત્કાળ શુદ્ધ કરી દે છે.” બીજા એક શ્લોકમાં કહેવાયું છે : “આત્મનિષ્ઠ મહાત્માના સત્સંગથી હૃદયમાં આત્મવિચાર ઉત્પન્ન થાય છે. તેનાથી આ જ જીવનમાં એ પ્રશસ્ય સહજ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, જે પ્રવચન સાંભળવાથી, ધર્મગ્રંથોના અધ્યયન કે એમના અર્થના મનનથી, સત્કર્મ કે બીજા કોઈ પણ સાધનથી પ્રાપ્ત થતી નથી.”

પૂ. વિમલાબહેન ઠકાર સત્સંગના મહિમાને આ રીતે વર્ણવે છે : “સત્સંગથી સાધનશુદ્ધિ, પરિવારશુદ્ધિ, વ્યક્તિ-જીવન શુદ્ધિ આવે. વ્યક્તિ જીવન શુદ્ધ રીતે જીવવા લાગે તો ચિત્ત શુદ્ધ જ રહેવાનું અને જે ચિત્ત શુદ્ધ હોય તેમાં ચૈતન્યનું પ્રતિબિંબ સ્વભાવથી જ પડે છે. ચૈતન્યના પ્રતિબિંબને ત્યાં લાવવું પડતું નથી, તે પોતાની મેળે પડે છે.” શ્રીમદ્ રાજચન્દ્ર કહે છે : “ગમે તે જાતનો સહવાસ હોય, પરંતુ જે વડે આત્મસિદ્ધિ નથી તે સત્સંગ નથી.” સત્સંગની શ્રેષ્ઠ પ્રકારની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રીમોટા કહે છે : “ઉત્તમ પ્રકારના આત્માઓની સાથે મન-હૃદયનો જીવતો સંપર્ક અને તેથી કરીને આપણી જીવ પ્રકારની વૃત્તિઓનું પરિવર્તન થતું આપણે અનુભવી શકીએ તો તેવા પ્રકારનો સત્સંગ શ્રેષ્ઠ પ્રકારનો ગણાય.”

ભટ્ટ સાહેબ લખે છે : “જે સત્યનું દર્શન ના થવાનું તે સંતની આશિષથી પમાતું”- ગુરુ સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ સ્થપાતાં ગમે તેવા નિમ્ન સાધકનું જીવન પણ તેની અદૃશ્ય અને અકલ્પ્ય અસર દ્વારા ઉન્નત થતું હોય છે. ગમે તેવી ગૂંચવણભરી પરિસ્થિતિમાં ગુરુના આશિષથી ગુરુની ચેતનાશક્તિ સ્વધર્મનું ભાન પ્રગટાવે છે. ગુરુ કોઈને પણ પરાધીન રાખવા ઈચ્છતા નથી, પણ પોતાના જેવો ચેતનાશક્તિ સંપન્ન બનાવવા ઈચ્છે છે. અલબત્ત સત્યના દર્શન માટે સત્સંગ સાથેની કેટલીક શરતો પણ અનિવાર્ય બને છે.”

વિમલાબહેન કહે છે : “માત્ર શબ્દો સાંભળવા એ સત્સંગ નથી. કાનોએ સાંભળ્યું, બુદ્ધિએ ગ્રહણ કર્યું અને ચિત્તે ધારણ કર્યું; એમ બને તો તે મહાન તપ છે. કેવળ શબ્દો સાંભળવાથી એક બૌદ્ધિક નિષ્ઠા નિર્માણ થશે, પરંતુ જેને ‘આકલન’ કહે છે તે નહિ થાય.” શ્રીમોટા કહે છે : “સંસ્કાર પડવા એક વાત છે અને તે સંસ્કાર ચાલુ જીવનમાં સક્રિય થઈને રહે તે બીજી વાત છે. સત્સંગનો સ્પર્શ એટલે કે તેના પ્રવર્તમાન જીવનમાં પરિવર્તનકારક અસર. એ કાંઈ એક બાજુના બળનું પરિણામ ન હોઈ શકે. સામા જીવે, વ્યક્તિએ પણ પોતાના તરફનું બળ દાખવવું જોઈએ. સત્સંગના સ્પર્શની કિંમત એના મનમાં, જીવનમાં બીજાં બધાં ક્ષેત્રો કરતાં હજારગણી વધુ અંકાયેલી હોવી જોઈએ. શ્રીમદ્ રાજચન્દ્રે બહુ જ સુંદર વાત કરી છે : “મિથ્યાગ્રહ, સ્વચ્છંદીપણું, પ્રમાદ, ઈન્દ્રિયવિષયોની ઉપેક્ષા ન કરી હોય તો સત્સંગ ફળદાયી થાય નહિ.” શ્રી શ્રીમા આનંદમયીએ કહ્યું છે : “સાંભળ્યું [સત્સંગ] ત્યારે જ કહેવાય જ્યારે તે કર્મમાં પ્રગટે.”

*

સંસારદાવાનળથી તપેલા, વિષાદના પંક વિશે ફસેલા

મોટા ! તમે આ જનને ઉગારો લંબાવીને હાથ હવે તમારો. ૧૬

સંસારનાદાવાનળથી [= જંગલની આગથી] તપેલા, વિષાદના પંક [= કાદવ] વિશે[= માં]

ફસેલા આ જનને [= મને], [હે] મોટા ! તમે હવે તમારો હાથ લંબાવીને ઉગારો.

આ શ્લોકમાં ભટ્ટ સાહેબ ગુરુદેવને પ્રાર્થના કરે છે કે સંસારના દાવાનળ- આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિથી

ત્રસ્ત, વિષાદથી ઘેરાયેલા, ભક્તને-શિષ્યને-સ્વજનને, 'લંબાવીને હાથ હવે તમારો' ઉગારી લો. મજાની વાત એ છે કે જ્યારે પુત્ર પિતાનો હાથ પકડે છે ત્યારે છૂટી જવાની પૂરી સંભાવના રહે છે, પરંતુ જ્યારે પિતા પુત્રનો હાથ પકડે છે ત્યારે છૂટી જવાની કોઈ જ શક્યતા- સંભાવના રહેતી નથી. ગંતવ્યસ્થાન પર પહોંચ્યા પછી જ પિતા પુત્રનો હાથ છોડે છે.

ઠાકુર શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ અને શ્રી અરવિંદ બે પ્રકારના શિષ્યોની વાત કરે છે, બિલાડીના બચ્ચા જેવા અને વાંદરીના બચ્ચા જેવા. શ્રી રામકૃષ્ણ કહે છે : “બિલાડીનું બચ્ચું પોતે માને પકડી શકે નહિ, એ પડ્યું પડ્યું માત્ર ‘મ્યાંઉં મ્યાંઉં’ કરીને માને બોલાવ્યા કરે. માની ઈચ્છા હોય તેમ કરે, તેની મા તેને ક્યારેક પથારી પર, તો ક્યારેક અગાસીમાં લાકડાના ઢગલાની પાછળ પૂરી રાખે, તેની મા તેને મોંઢામાં પકડીને અહીંયા-ત્યાં એમ લઈ જાય; એ પોતાની માને પકડવાનું જાણે નહિ. જ્યારે વાંદરીનું બચ્ચું પોતે જેમ તેમ કરીને માને જકડીને વળગી રહે.”

શ્રી અરવિંદ કહે છે : “જેઓ ‘બિલાડીના બચ્ચા’ જેવા થઈ શકે છે, જેઓ પોતાની ચેતનામાં ક્યાંક ગુરુને અથવા ભગવાનને ત્વરિત અથવા નિશ્ચિત સમર્પણ કરી શકે છે તેમને નિર્ણાયક કૃપા સ્પર્શ ખૂબ જ સહેલાઈથી થાય છે. આ સમર્પણ હોય અને ભગવાન પર આધાર રાખવાનું વલણ ચેતનાના કેન્દ્રમાં પડેલું હોય તો પાયાની મુશ્કેલી અદૃશ્ય થઈ જાય છે. આ વલણ સમગ્ર પ્રાણ અને મનને પણ કમશ: ભગવાનનો આધાર લેવાની ફરજ પાડે છે. બાકીની મુશ્કેલીઓ લાગતી નથી, ચિંતા કરાવતી નથી, માત્ર એટલું જ લાગે છે કે તેમને ઉકેલવાની છે. કેટલીક વાર કોઈ તપસ્યાની જરૂર રહેતી નથી, સાધકને લાગે છે તે દિવ્યશક્તિ તેને માર્ગદર્શન આપી રહી છે, અને તેની સાધના કરી રહી છે. તે વસ્તુઓને માત્ર તેની સમક્ષ મૂકે છે, તેના કાર્યને સંમતિ આપે છે અને જે કંઈ તેની વિરુદ્ધનું હોય તેનો ઈન્કાર કરે છે. પરિણામે દિવ્યશક્તિ ધીમે ધીમે અથવા ઝડપથી જે કંઈ દૂર કરવા જેવું હોય તેને દૂર કરી દે છે અને બદલવા જેવું હોય તેને બદલી નાખે છે. એ પ્રક્રિયા ધીમી થાય કે જલદી, સાધકને તેનું મહત્ત્વ હોતું નથી, કેમકે તેને ખાતરી હોય છે કે તે થશે જ. જો તપસ્યા જરૂરી હશે તો તે કરતી વખતે એક મજબૂત ટેકાની એટલી પ્રતીતિ રહેશે કે એ તપસ્યામાં કશું અઘરું કે આકરું લાગશે જ નહિ.” ડિવાઈન મધર પણ આ જ ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે છે : “બે રસ્તા છે : એક તપસ્યાનો અને બીજો આત્મસમર્પણનો. તપસ્યાનો માર્ગ અઘરો છે. એ માર્ગમાં તમારી જાત પર આધાર રાખીને ચાલવાનું છે. જેટલી તમારી શક્તિ તેટલું તમે પ્રાપ્ત કરશો, તેટલા તમે ઊંચે ચઢશો. એ રસ્તે ડગલે ને પગલે પતન થવાનો સંભવ હંમેશાં રહેલો જ હોય છે. અને એકવાર જો પતન થયું તો તમે ઊંડી ખાઈને તળિયે જઈને પડવાના, અને એની અંદરથી વિરલા જ પાછા બહાર આવી શકે છે. પરંતુ સમર્પણનો માર્ગ ખાતરીભર્યો અને સલામત છે, પરંતુ આ માર્ગ સંપૂર્ણપણે અને પૂરી સહૃદયતાથી સ્વીકારવો જોઈએ.”

બીજા ‘વાંદરીના બચ્ચા’ જેવા હોય છે. તેઓ હજુ વધુ સ્વતંત્ર હોય છે, પોતાના વિચારોને અનુસરતા હોય છે, માત્ર થોડી સૂચનાઓ કે સહાયની માગણી જ કરતા હોય છે. તેમને માટે પણ ગુરુની કૃપા તો હોય જ છે, પરંતુ તે સાધકની પ્રકૃતિ મુજબનું કાર્ય કરે છે. તે તેના પ્રયત્નને વધતે ઓછે અંશે ટેકો આપે છે, સહાય કરે છે. મુશ્કેલીમાં અણીના વખતે કુમકે આવે છે, ભય હોય ત્યારે બચાવે છે, પરંતુ સાધક પોતાના પ્રયત્નમાં એટલો ડૂબેલો હોય છે કે તેને કૃપાના આ કાર્યનો ખ્યાલ લગભગ આવતો નથી. આવા કિસ્સાઓમાં બધું જ યોખ્ખું કરી આપતો કૃપાનો નિર્ણાયક સ્પર્શ થતાં વાર લાગે છે.”

એક વાર શ્રી રમણ મહર્ષિના અનન્ય ભક્ત દેવરાજ મુદલિયારે મહર્ષિને કહ્યું કે તેઓ વાંદરીના બચ્ચાના માર્ગને અનુસરવાને બદલે બિલાડીના બચ્ચાના માર્ગને અનુસરશે, પહેલા માર્ગમાં પુરુષાર્થ છે, બીજા માર્ગમાં શરણાગતિ છે. ત્યારે મહર્ષિએ હસીને કહ્યું : "Both are necessary, I will hold you but you must cling too." કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જ્યાં સુધી દેહાધ્યાસ છે ત્યાં સુધી પુરુષાર્થ જરૂરી છે.

(કમશ:)

હરિ:ઐ આશ્રમ, નડિયાદ - વર્ષ-૨૦૧૯ ઉત્સવ ઉજવણીની યાદી

- ૧૦-૦૨-૨૦૧૯ રવિવાર વસંતપંચમી, પૂજ્ય શ્રીમોટાનો જ્ઞાન દિન
યજમાન : હરિ:ઐ સત્સંગ મંડળ (અમદાવાદ-નરોડા)
સવારે ૭-૩૦ થી ૮-૦૦ યા નાસ્તો
સવારે ૮-૦૦ થી ૧૧-૦૦ નામસ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, આરતી
સવારે ૧૧-૦૦ થી ૧૧-૩૦ સ્વજન અનુભવ, આભાર વિધિ
સવારે ૧૧-૩૦ કલાકે ગુરુવંદના અર્પણ વિધિ અને મહાપ્રસાદ
- ૧૪-૦૪-૨૦૧૯ રવિવાર રામનવમી (પૂ. શ્રીમોટાનો પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર દિન)
હરિ:ઐ આશ્રમ, સુરત કરશે. સ્થળ અને તારીખની જાહેરાત પણ ત્યાંથી કરવામાં આવશે.
- ૧૬-૦૭-૨૦૧૯ મંગળવાર ગુરુપૂર્ણિમા
સવારે ૭-૩૦ થી ૮-૦૦ યા નાસ્તો
સવારે ૮-૦૦ થી ૧૧-૦૦ નામસ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, આરતી
સવારે ૧૧-૦૦ થી ૧૧-૩૦ ગુરુવંદના અર્પણ વિધિ
સવારે ૧૧-૩૦ થી ૧-૦૦ મહાપ્રસાદ
- ૨૨-૦૯-૨૦૧૯ રવિવાર પૂ. શ્રીમોટાનો ૧૨૨મો અવતરણદિન (ભાદરવા વદ ચોથ, તા. ૧૮-૯-૨૦૧૯)
ઉત્સવના યજમાન સર્વેશ્રી દર્શિનીબેન જગતભાઈ કોન્ટ્રાક્ટર અને પલ્લવી પંકજભાઈ મિસ્ત્રી દ્વારા સંયુક્ત રીતે અમદાવાદ મુકામે ઉજવવામાં આવશે.
- ૦૮-૧૦-૨૦૧૯ મંગળવાર વિજયાદશમી (દશેરા ઉત્સવ - ધજા આરોહણ)
સવારે ૮-૩૦ ધજા આરોહણ વિધિ
સવારે ૧૦-૦૦ મહાપ્રસાદ
યજમાન : આશરા પરિવાર
- ૨૭-૧૦-૨૦૧૯ રવિવાર ચોપડાપૂજન (શારદાપૂજન) દિવાળી
સવારે ૧૦-૩૦ થી ૧૨-૦૦
નોંધ : જે સ્વજનોએ ચોપડા પૂજન માટે આપવાના હોય તેઓએ તા. ૨૬-૧૦-૨૦૧૯ સુધીમાં હરિ:ઐ આશ્રમમાં મોકલાવી દેવા વિનંતી.
- ૨૮-૧૦-૨૦૧૯ સોમવાર નૂતન વર્ષાભિનંદન (બેસતું વર્ષ)
દર્શનનો સમય સવારે ૪-૦૦ કલાકથી સાંજે ૭-૦૦ સુધી

નોંધ : સ્થળ સૂચિત કરવામાં આવેલ ન હોય તે ઉત્સવની ઉજવણી હરિ:ઐ આશ્રમ, નડિયાદ/સોમાકાકાના ખેતરમાં કરવામાં આવશે.

હરિ: ઐ આશ્રમ નડિયાદ દ્વારા પ્રકાશિત હરિ:ઐ ગુંજન મેગેઝિન નિ:શુલ્ક આપતા હતા તેના બદલે હવેથી ટ્રસ્ટીગણ દ્વારા લવાજમ નીચે મુજબ લેવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ છે. જેનો અંક દર બે માસે પાંચમી તારીખ સુધીમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. જેની સર્વે સ્વજનોને જાણ સારુ તેમજ તેનું લવાજમ ત્વરીત મોકલી આપવા વિનંતી. જેથી આપનો અંક સમયસર મોકલી શકાય.

● લવાજમના દર ●

વાર્ષિક
રૂ. ૬૦/-

પાંચ વર્ષ માટે
રૂ. ૨૫૦/-

દસ વર્ષ માટે
રૂ. ૪૦૦/-

RNI No. GUJGUJ/2018/76364

Printed and Published by RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL on behalf of HARI OM ASHRAM - NADIAD and Printed at Sahitya Mudranalaya Pvt. Ltd., 55/15, City Mill Compound, Kankaria Road, Ahmedabd-380022 and published from 89, Payal Park, Near Star Bazar, Satellite, Ahmedabad-380015. Editor RAJENDRA BACHUBHAI RAVAL